Obnova i revitalizacija dvorca i perivoja Drašković u Božjakovini

Šegović, Marko

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:581362

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI

SMJER MUZEOLOGIJA

Ak. god. 2018./2019.

Marko Šegović

Obnova i revitalizacija dvorca i perivoja Drašković u Božjakovini

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Darko Babić

Zagreb, svibanj 2019.

UNIVERSITY OF ZAGREB

FACULTY OF HUMANITY AND SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF INFORMATION AND COMUNICATION SCIENCES

SUB-DEPARTMENT MUSEOLOGY

Ac. year 2018./2019.

Marko Šegović

Renovation and revitalization of castle and park Drašković in Božjakovina

M.A. thesis

Supervisor: dr.sc. Darko Babić

Zagreb, may 2019.

Obnova i revitalizacija dvorca i perivoja Drašković u Božjakovini

Sažetak

Dvorac i perivoj grofova Drašković u Božjakovini potječu iz 18 stoljeća i jedan su od najstarijih spomenika kulture dugoselskog kraja. Povijest vezana uz njih značajna je ne samo na lokalnoj, već i na državnoj razini. Cijeli posjed uređen je kao uzorno „Državno dobro“ Kraljevine Hrvatske 1896. godine. U dvorcu je sastavljen poznati sporazum „Cvetković Maček“ 1939. godine, a na posjedu je radio i u dvorcu jedno vrijeme živio poznati pisac Slavko Kolar. Posjed je mijenjao nekoliko vlasnika, da bi 2004. godine bio u potpunosti napušten, prepušten zubu vremena i vandalima. Ovaj rad prikazuje ideju revitalizacije i obnove dvorca i perivoja Drašković i ostalih objekta na posjedu i koncipiran je na način da ima tri poglavlja. Prvo poglavlje odnosi se na nepokretnu kulturnu baštinu i u njemu je prikazan vandalizam i restauratorsko-konzervatorski pokreti. Drugo poglavlje odnosi se na geografski smještaj i povijest Božjakovine, a u njemu je prikazana povijest samog mjesta, dvorca, perivoja i ostalih objekata na posjedu. Treće poglavlje je ujedno i glavni dio ovog rada, a to je revitalizacija i obnova dvorca, perivoja i ostalih objekata na Božjakovečkom posjedu.

Ključne riječi: dvorac, perivoj, Božjakovina, revitalizacija, obnova, povijest, vandalizam

Renovation and revitalization of castle and park Drašković in Božjakovina

Summary

The construction of the castle and the park belonging to the Counts Drašković dates back to the 18th century and those two are few of the oldest cultural monuments of the Dugo Selo municipality. Historical events concerning the castle and the park complex is significant not only on local, but moreover, on the national level. The whole property was arranged as 'national property' of Kingdom of Croatia in 1896. The castle was place where the „Cvetković-Maček" agreement was made in 1939. Also, famous writer Slavko Kolar worked in Božjakovina and lived in castle for short period. After several changes of the ownership, property in Božjakovina was finally closed in 2004 after which it was completely abandoned and left to slow decay by nature and destruction by vandals. This master's thesis shows idea of revitalization and renovation of counts Drašković castle and park and other objects on Božjakovina estate. Master's thesis is concepted with three chapters, first of which shows tangible cultural heritage, in which are shown vandalism and restoration-conservation movements. Second chapter shows geographic location and history of Božjakovina in which are showed history of settlement Božjakovina, its castle, park and other objects in Božjakovina estate. Third chapter is the primary part of master's thesis, and that is revitalization and renovation of castle, park and other objects on Božjakovina estate.

Keywords: castle**,** park, Božjakovina, revitalization, renovation, history, vandalism

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

_____

(potpis)

Sadržaj

1.Uvod 5

2.Nepokretna kulturna baština 6

2.1.Vandalizam.....7

2.1.1.Pubertetski vandalizam.....8

2.1.2.Kulturni vandalizam.....10

2.1.3.Vandalizam u Božjakovini 15

2.2.Intervencije u zaštiti i obnovi kulturnih spomenika 16

2.2.1.Restauratorski i konzervatorski pokret.....16

2.2.2.Rekonstrukcija i adaptacija.....18

2.2.3.Održivi razvoj i revitalizacija 20

3.Geografski smještaj i povijest Božjakovine.....22

3.1.Geografski smještaj Božjakovine 22

3.2.Povijest Božjakovine 22

3.3.Povijest dvorca 25

3.3.1.Vlasnici i namjena dvorca 32

3.3.2.Značaj dvorca.....33

3.4.Povijest perivoja 36

3.5.Povijest ostalih objekata na Božjakovečkom posjedu 41

3.5.1.Opisi objekata po svjedočanstvu.....42

4.Obnova i revitalizacija perivoja i dvorca Drašković 52

4.1.Vlasništvo.....52

4.2.Obnova i revitalizacija dvorca.....54

4.2.1.Obnova dvorca.....54

4.2.2.Revitalizacija dvorca.....57

4.3.Obnova i revitalizacija ostalih zgrada na području Božjakovečkog posjeda 60

4.4.Objekti za rušenje 65

4.5.Revitalizacija i obnova perivoja i ostalih zelenih površina.....66
5.Zaključak.....71
6.Literatura 73
7.Slike 77

1. Uvod

Ako nekoga put nanese županijskom cestom 3034[1], koja spaja Zagreb sa Bjelovarom, proći će na tom putu mnoga pitoreskna mjesta. Jedno od tih mjesta je i malena Božjakovina. Prolazeći kroz Božjakovinu, putnik će primijetiti „šumarak" sa lijeve i desne strane županijske ceste i zaključiti će upravo to, da se radi samo o šumi. Božjakovinom prolazi i željeznička pruga kojom se iz Zagreba stiže do Koprivnice. Na Božjakovečkom potezu željezničke pruge, putnici će primijetiti mnoštvo oronulih građevina i mnogi od njih će nezainteresirano okrenuti pogled na drugu stranu. Poneki putnik možda će pomisliti da su to samo neke beznačajne građevine koje je pregazilo vrijeme i za koje bi možda najbolje bilo da ih se sruši i na njihovom mjestu napravi nešto novo. Ovo je primjer tužne realnosti gdje su zaborav i nemar postali dio svakodnevice. Malo tko će znati da je šumarak kroz kojeg prolazi cesta zapravo nekadašnji perivoj koji je svojevremeno bio jedan od najljepših u Hrvatskoj. Malo tko će znati da su mnoštva oronulih zgrada nekada činile gospodarski kompleks koji je prvi u Hrvatskoj uređen kao "državno dobro" i kojim su kroz mnoga desetljeća upravljale razne državne vlasti. I na koncu, malo tko će znati da se među mnoštvom oronulih građevina nalazi i jedan "biser", dvorac grofova Drašković koji je jedan od najstarijih spomenika ovog kraja, sagrađen još u 18. stoljeću.

Ovi vrijedni spomenici kulture ne zaslužuju ovako tužnu sudbinu, ne zaslužuju nemar i zaborav. Oni zaslužuju obnovu i revitalizaciju i upravo je to motivacija za pisanje ovoga rada, izložiti vlastitu ideju obnove i revitalizacije perivoja i dvorca Drašković u Božjakovini. Rad je koncipiran na način da ima tri poglavlja koja su obogaćena određenim brojem potpoglavlja. Prvo poglavlje osvrnut će se na nepokretnu kulturnu baštinu, od njene definicije, vandalizma te restauracije i konzervacije. Drugo poglavlje prikazati će kratku povijest Božjakovine i povijesne podatke vezane uz dvorac, perivoj i gospodarske objekte u Božjakovini. Treće poglavlje prikazati će obnovu i revitalizaciju dvorca i perivoja Drašković i ostalih objekata u Božjakovini.

[1] OpenStreetMap, Županijska cesta 3034 (https://www.openstreetmap.org/relation/395881/history#map=14/45.8275/16.2898 posjećeno 02.05.2019.)

2. Nepokretna kulturna baština

Prema definiciji ministarstva kulture, pod pojmom nepokretna kulturna baština obuhvaćaju se; *„pojedinačne građevine i/ili kompleksi građevina, kulturno-povijesne cjeline te krajolici. Kolokvijalnim nazivom nepokretna kulturna dobra predstavljaju graditeljsku baštinu od pojedinačne građevine prema cjelini (skupina građevina) odnosno područje (krajolik).“*[2]

Hrvatska je po brojnosti nepokretne kulturne baštine, s obzirom na svoju veličinu, u samom vrhu u svijetu. U njeno bogatstvo uključeni su mnogobrojni gradovi i sela, na stotine dvoraca, utvrda, starih gradova i slične baštine. Naravno, tu je i veliko bogatstvo perivoja, parkova (gradskih, nacionalnih i parkova prirode) i druge prirodne baštine.

Također, nepokretna kulturna baština ističe se svojom raznolikošću i bogatstvom arhitekture, od tradicijske do značajnih svjetskih arhitektura poput renesanse, gotike ili baroka. Kao najbolji primjer kvalitete i značajnosti hrvatske nepokretne kulturne baštine u svijetu ističu se i deset svjetskih baština na popisu UNESCO-a.[3]

Međutim, osim što je nepokretna kulturna baština svjedok prošlosti, identitet i svojevrsna reklama u svijetu, ona je također odraz svijesti, obrazovanja i gospodarskog stanja nekog naroda i države. Upravo su nedostatak svijesti i obrazovanja naroda o kulturi te loše gospodarsko stanje u državi, uzroci gorućih problema nepokretne kulturne baštine u Hrvatskoj; zapuštenosti i vandalizma, a veliki problem je i neriješeno pitanje vlasništva zbog kojeg se zapuštenost i vandalizam najčešće događaju.

[2] Ministarstvo kulture, Nepokretna kulturna baština (https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27, posjećeno 22.11.2018.)
[3] Ministarstvo kulture, Kultura (https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642, posjećeno 22.11.2018.)

2.1. Vandalizam

Uništavanje kulturne baštine seže duboko u prošlost. Najpoznatiji primjer su pljačkanja Rimskog carstva tijekom velike seobe naroda koja su kulminirala Vandalskim pljačkanjem grada Rima 455. godine.[4] Pojam Vandalizam prvi puta je upotrjebljen 28. kolovoza 1794. u Parizu, u burnom razdoblju nakon francuske revolucije 1789. godine. Biskup od Bloisa, Henri-Baptiste Gregorie, spomenuo je taj pojam da bi opisao nedjela sankilota[5] koji su spaljivali knjige i uništavali umjetnička djela.[6] Kasnije se pojam vandalizam ustalio te je postao pojam koji označava *„barbarstvo, rušenje kulturnih vrednota, divljaštvo"*[7] i slično.

Postoje više vrsta vandalizma. Britanski sociolog Stanley Cohen spominje njih šest:

„1. Akvizicijski vandalizam – vandalizam počinjen radi financijske dobiti, kao na primjer skidanje instalacija ili drugih vrijednih dijelova određenog objekta koji se mogu dobro prodati.

2. Taktički vandalizam – vandalizam počinjen s određenim ciljem, kao na primjer kada beskućnik razbije prozor ili izlog nekog objekta da bi bio uhićen i prespavao u pritvoru.

3. Ideološki vandalizam – sličan taktičkom vandalizmu ali se sprovodi isključivo u ideološke ili političke svrhe. To mogu biti grafiti koji imaju političku poruku protiv vlasti a napisani su na zidu sjedišta vlasti ili rušenje spomenika koji predstavljaju drugačiju ideologiju.

4. Osvetnički vandalizam – vandalizam počinjen s ciljem osvete prema vlasniku objekta ili druge vrste vlasništva. Kao na primjer kada učenici vandaliziraju školsku imovinu radi osvete prema učiteljima.

5. Vandalizam kao igra – vandalizam počinjen radi zabave. Na primjer, kada se skupina ljudi natječe tko će razbiti najviše prozora na nekom objektu.

---

[4] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom*. Zagreb: Antibarbarus, 2008. Str. 17.

[5] Sankiloti – *''sankiloti (franc. sans-culottes, od sans: bez i culottes: kratke hlače), isprva pogrdan nadimak za pripadnike franc. Nacionalne garde iz 1793., koji su tako nazvani zato što su, u oprjeci s tadašnjom plemićkom modom kratkih, ispod koljena podvezanih hlača (culotte), nosili hlače dužih nogavica, kao i inače u puku. Poslije je naziv postao sinonimom za ultrarevolucionarni puk na koji su se oslanjali jakobinci (montanjari) u doba terora (1794).''* Hrvatska enciklopedija, Sankiloti (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54443 , posjećeno 29.11.2018.)

[6] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom*. Str. 15.

[7] Klaić, Željko, *Rječnik stranih riječi – tuđice i posuđenice*. Zagreb: Matica hrvatska, 1981. Str. 1405.

6. Zlonamjeran vandalizam – vandalizam počinjen radi bijesa ili frustracije. Ovaj tip vandalizma je najčešće usmjeren prema vlasništvu srednjeg sloja, na primjer prema javnim prijevozima ili javnim ustanovama.“[8]

Stanley Cohen napravio je opću podjelu vandalizma, međutim autor Alexander Demandt detaljnije se osvrnuo na vandalizam i to na vandalizam počinjen nad kulturnom baštinom. U svojem djelu *„Vandalizam – nasilje nad kulturom“* spominje tri podvrste vandalizma; pubertetski, psihopatski i kulturni. Od navedena tri, treba izdvojiti pubertetski i kulturni vandalizam koji se između ostalog odnose i na nepokretnu kulturnu baštinu.

2.1.1. Pubertetski vandalizam

Za pubertetski vandalizam Demandt kaže da ga primjenjuju *„psiholozi i pravnici za iskušavanje snage iz »mladenačke obijesti ili razularenosti«.“* [9] Najpoznatiji primjer pubertetskog vandalizma su grafiti.

Grafiti

U stručnom žargonu, *„Graffito je stručni pojam iz povijesti umjetnosti za urezotine u kamenu i metalu.“* Danas se taj pojam uglavnom odnosi na crteže načinjene raspršivačima, pa se tako grafiti mogu vidjeti na svakom koraku; na ulici, kolodvorima, prijevoznim sredstvima, obrazovnim ustanovama i slično. Postoje dvije vrste namjere grafita, jedna je puko šaranje iz dosade ili zlovolje, dok je drugi oblik potreba ovjekovječivanja putnika koji kao da ovim vandalskim činom ostavlja svoje ime u knjizi dojmova. [10]

Ova vrsta vandalizma nije zaobišla niti kulturne spomenike. Za primjer takve vrste vandalizma vrijedi spomenuti dvorac u Brezovici.

[8] Zimbardo, G. Philip, *A social – psychological analysis of vandalism: making sense of senseless violence*. Springfield: National Technical Information Service, 1970. Str. 4-5.
[9] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom.* Str. 19.
[10] Isto, str. 19-20.

Dvorac u Brezovici poznat je po svojim zidnim slikama iz razdoblja baroka (18. stoljeće). Zidne slike prikazuju događaje i bitke iz sedmogodišnjeg rata u kojem je sudjelovao tadašnji vlasnik dvorca grof Josip Kazimir Drašković, a *„zidne slike imaju povijesnu važnost, jer prikazuju različite tehnike onodobnog ratovanja.“*[11] Godine 2009. vandali su provalili u dvorac i tom prilikom išarali jednu od niša oko koje se nalaze zidne slike i time nagrdili izgled centralne dvorane dvorca. Sreća je u ovom slučaju što su dvorac i njegove zidne slike od velikog značaja, pa se ovome problemu pristupilo vrlo brzo. Za potrebe uklanjanja grafita istražene su i najučinkovitije metode, pa su grafiti uspješno uklonjeni.[12]

Urezivanje i izrezivanje

Osim grafita, pod pubertetski vandalizam spada i urezivanje ali i izrezivanje. Pod urezivanje se misli na urezivanje imena ili raznih riječi po raznim materijalima i na različitim mjestima. Urezivanje seže daleko u prošlost. Tako se primjerice na mramornim lavovima pred znamenitim Arsenalom[13] u Veneciji, koji su tamo doneseni iz Pireja 1692. godine, nalaze urezani runski natpisi normanskih plaćenika *„bizantskog cara Mihajla IV.“*[14] Mnogo je takvih sličnih primjera bilo u povijesti. Hrvatska također ima takve primjere, međutim oni su većinom zanemareni i dio svakodnevice. Brojne znamenite građevine, ali i brojna stabala u zaštićenim parkovima, vrtovima i slično, nagrđena su raznim riječima i znakovima.

Izrezivanje ili komadanje je jedan poprilično neobičan slučaj vandalizma. To je svojevrsna *„želja putnika za uspomenom“* i neobičan način produbljivanja sjećanja koje autor Demandt naziva *„polovični vandalizam.“* Tako su, primjerice, žrtve polovičnog vandalizma postali stolac Shakespeare-a u njegovoj rodnoj kući u Stratfordu na Avonu, Lutherov pisaći stol u Wartburgu i možda najpoznatiji primjer, Berlinski zid.[15]

---

[11] Trumbić, Tea, *Grafiti (20.-21. st.) - različiti aspekti u konzervatorsko-restauratorskom postupku.* Diplomski rad, 2012. (URL: http://www.konferencija-restauracija.com/images/stories/Predavanja/2012/trumbic.pdf, posjećeno 12.12.2018.)

[12] Isto, (http://www.konferencija-restauracija.com/images/stories/Predavanja/2012/trumbic.pdf, posjećeno 12.12.2018.)

[13] Arsenal – Brodogradnja i popravak brodova bili su među najvažnijim privrednim djelatnostima u Veneciji, stoga su *“od 1104. vlasti započele izgradnju Arsenala, glavnih mletačkih skladišta i brodogradilišta. Arsenal se neprekidno dograđivao, posebice 1303–25., kako bi se mogle graditi i velike galije.“* - Hrvatska enciklopedija, Venecija (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64239, posjećeno 12.12.2018)

[14] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom*. Str. 20.

[15] Isto, str. 21.

U Hrvatskoj, ovakva vrsta vandalizma zasigurno postoji ali tomu se nažalost ne obraća pažnja i gotovo da ne postoje informacije o tome. Možemo si samo zamisliti koliko je predmeta ili dijelova građevina uništeno baš s ovim ciljem, kao uspomena.

Spomenici kao streljačke mete

Alexander Demandt pod pubertetski vandalizam svrstava i *„zlorabljivanja spomenika kao streljačkih meta.“*[16] Taj čin ne veže se samo za mladiće već i za starije osobe koje na taj način pokazuju svoju nezrelost. Jedan od najpoznatijih povijesnih primjera takve nezrelosti je Sfinga u Gizi (Egipat). Kada netko spomene Egipat, mnogima će na pamet pasti piramide ali i spomenuta Sfinga, pogotovo zato što nema nosa. Razlog zašto nema nosa leži u Mamelucima koji su vatrenim oružjem pucali po njenoj glavi.[17] U Hrvatskoj, primjer streljačke mete najbolje dočarava utvrda Korođvar koja je, nakon što je teško oštećena u drugom svjetskom ratu, postala *„meta za vojne vježbe u gađanju.“*[18]

2.1.2. Kulturni vandalizam

Alexander Demandt podjelio je kulturni vandalizam na tri vrste; ideološki ili politički koji se očituju uživanjem u razaranju, namjerni vandalizam počinjen u ime vjere, prava i napretka te vandalizam iz nehaja gdje se mirno promatra propadanje kulturnog spomenika.[19]

Ideološki ili politički vandalizam

Alexander Demandt kaže da se u ideološkom ili političkom vandalizmu *„očituje užitak u razaranju, demonstracija sile radi veselja nad učinkom.“*[20]

[16] Isto, str. 19.
[17] Isto, str. 19.
[18] Turistička zajednica grada Osijeka, Povratak vitezova na utvrdu Korođvar (https://www.tzosijek.hr/stranica.php?id=425 posjećeno 14.12.2018.)
[19] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom*. Str. 23.
[20] Isto, str. 23.

Možda i najpoznatiji ideološki vandalizam, počinjen je za vrijeme Francuske revolucije 1789. godine kada je srušena famozna utvrda Bastille u Parizu. Autor Dario Gamboni spomenuo je poveznicu sa rušenjem Berlinskog zida prilikom kojeg je netko od prisutnih demonstratora na trgu Alexanderplatz nosio tablu s natpisom 1789-1989, čime je aludirao na točno dvjesto godina od rušenja Bastille. Rušenje Bastille i Berlinskog zida postali su snažan simbol, jer su *„osim simbola potlačenosti postali i simbol nove slobode.“*[21]

Treba spomenuti da je kroz povijest i Hrvatska doživjela ideološke vandalizme. Mnogi su spomenici srušeni i uklonjeni za vrijeme drugog svjetskog rata, tako je primjerice srušena Zagrebačka Sinagoga 1942. godine.[22] Nakon propasti NDH i nastanaka nove države FNR Jugoslavije, uklanjanje ili rušenje spomenika se nastavilo, a jedan od primjera je uklanjanje spomenika bana Josipa Jelačića na istoimenom Zagrebačkom trgu 1947. godine.[23]

Možda i najpoznatiji ideološki vandalizam nad spomenicima kulture, odvio se tijekom i nakon Domovinskog rata. U Bosni i Hercegovini je tijekom silnih razaranja uništen velik broj hrvatskih, srpskih i bošnjačkih spomenika kulture, a kao primjer koji je potresao javnost možemo izdvojiti spaljivanje Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Sarajevu koja je poznata i pod nazivom *„Vijećnica“*. Vijećnica je granatirana i spaljena 1992. godine prilikom čega je izgorjelo na tisuće knjige i izazvalo *„zgražanje i žestoke osude međunarodne javnosti te je proglašeno „kulturnim sakaćenjem“ Sarajeva i „brisanjem prošlosti“ Bosne.“*[24] Isto tako, u Hrvatskoj je zbog čisto ideološkog razloga srušen spomenik Vojina Bakića, *„Spomenik pobjedi revolucije naroda Slavonije“* koji se gradio od 1958 - 1968. godine. Spomenik je bio visok 30 metara i bio je *„najveća apstraktna skulptura na svijetu“*[25], a prema očevicima, srušila ga je 123. brigada HV-a 21. veljače 1992. godine nakon više dana miniranja.[26]

[21] Gamboni, Dario, *Destruction of art – Iconoclasm and Vandalism since the French Revolution.* London: Reaktion Books Ltd., 2007. Str. 60-61.
[22] Knežević, Snješka, *The Synagogue of Zagreb 1867-1942* (https://www.yadvashem.org/yv/pdf-drupal/en/education/zagreb1.pdf, posjećeno 14.12.2018.)
[23] Maruševski, Olga, *Iz zagrebačke spomeničke baštine.* Zagreb: Matica hrvatska, 2006. Str. 164.
[24] Benčić, Branka, Tihana Puc, Višnja Kisić, András J. Riedlmayer i Helen Walasek, *Spomenici na nišanu – zatiranje povijesti i sjećanja*. Pula: SENSE - Centar za tranzicijsku pravdu, 2017. Str. 34.
[25] isto, str. 90.
[26] Isto, str. 90.

Namjerni vandalizam

Namjerni vandalizam nije usmjeren na materijalnu kulturu općenito, *„već se cilja na ljude, na neku političku ili vjersku skupinu, čije simbole i identitet treba ukloniti.“*[27] Za primjer namjernog vandalizma, najbolje je spomenuti religijski primjer jer on obuhvaća sve dijelove namjernog vandalizma, uništavanje u *„ime vjere prava i napretka.“*[28]

Poznato je da je u prošlosti, kada ja nastala neka nova religija, osim njenog miroljubivog pristupa širenju religije bilo i nasilnog pristupa. Nasilni pristupi su bili razni, od prisilnog preobraćenja pa sve do rušenja simbola religije, hramova i kipova. Najpoznatiji povijesni primjer je ikonoklazam. Ikonoklazam koji doslovno znači uništenje ikona, dogodio se u Bizantu u 8. stoljeću kada je nekolicina biskupa spomenula problem da se u Starom Zavjetu zabranjuje idolatrija a u Bizantu je klanjanje ikonama bila redovita praksa. Car Leon III (717-741) prihvatio je ovo mišljenje i za simbolični početak ikonoklazma dao ukloniti Kristovu ikonu koja se nalazila iznad brončanih vrata carske palače. Godine 726. izdao je i edikt protiv Ikona, kojim je nastavljena praksa uništavanja ikona.[29] Danas se pojam ikonoklazam ustalio i ne označuje samo uništavanje ikona već i ostalih umjetničkih djela.

Sakralna arhitektura uvijek je bila na meti vandala, o kojem god stoljeću se radilo. Tako se i u 21. stoljeću, kada je svijest o kulturi uvelike raširena, još uvijek događaju namjerni vandalizmi. Takozvana Islamska republika, poznatija pod imenom ISIL (Islamic state of Iraque and Levant), u ime religije (u ovom slučaju Islama), pravde i napretka uništila je mnogobrojne spomenike kulture, od kojih su među ostalima i hramovi i crkve.

Jedan od najstarijih religijskih spomenika srušen od strane ISIL-a bio je Baalov hram ili "Baalshamin". Baalov hram izgrađen je za vrijeme rimske vladavine u 1. stoljeću nove ere i dio je značajnog arheološkog lokaliteta Palmira koji je pod UNESCO-vom zaštitom od 1980. godine.[30] Hram je srušen 23. kolovoza 2015. godine uz ISIL-ovu poruku *„da će srušiti sve što je povezano uz idolatriju“*, sve poganske spomenike.[31]

---

[27] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom*. str. 23.
[28] Isto, str. 23.
[29] Mathews F. Thomas, *Byzantium from antiquity to the renaissance,* New York: Harry N. Abrams Inc. 1998. Str. 55
[30] UNESCO, *Director-General of UNESCO Irina Bokova firmly condemns the destruction of Palmyra's ancient temple of Baalshamin, Syria* (https://whc.unesco.org/en/news/1339/,posjećeno 15.12.2018.)
[31] Kareem Shaheen and agencies in Beirut, *Islamic State releases images said to show destruction of Palmyra temple.* The Guardian 25.08.2015, (https://www.theguardian.com/world/2015/aug/25/islamic-state-images-destruction-palmyra-temple-baal-shamin-isis, posjećeno 15.12.2018.)

Iz istog razloga srušen je i najstariji kršćanski simbol u Iraku. U gradu Mosulu u siječnju 2016. godine, džihadisti su srušili 1400 godina stari samostan svetog Ilije, poznat pod imenom Dair Mar Elia.[32]

Vandalizam iz nehaja

Ovaj tip vandalizma možda je i najčešći na području Hrvatske. Alexandar Demandt za njega kaže da je *„većinom ekonomski utemeljen i počiva na zločinačkoj bezobzirnosti prema tako potrošenom kulturnom dobru.“*[33]

Kao klasičan primjer vandalizma iz nehaja, vrijedi spomenuti primjer dvorca Bisag koji se nalazi u istoimenom mjestu, smještenom između Svetog Ivana Zeline i Novog Marofa.

Kroz stoljeća, dvorac Bisag bio je u vlasništvu brojnih plemićkih obitelji. Dvorac je imao izgled četverokuta, sa četiri kule na uglovima i srednjom visokom kulom gdje se nalazio ulaz. Dvorac je do pred kraja prvog svjetskog rata bio u vlasništvu obitelji Drašković, koji su ga zatim prodali mađarskoj banci.[34] U tome razdoblju počinjena je velika materijalna šteta kada je srušen istočni dio dvorca; zidovi, dvije cilindrične kule i srednji visoki toranj gdje se ulazilo u dvorac. Daljnji vandalizam počinjen je na način da su poskidani i prodani ukrasi, slike, namještaj, zvona i peći.[35] Nakon što je pretrpio akvizicijski vandalizam, ostatak dvorca kupio je i preuredio književnik Milan Begović. Nažalost, zbog financijskih i zdravstvenih razloga, Begović napušta Bisag i vraća se u Zagreb. Begović je dvorac Bisag početkom drugog svjetskog rata iznajmio *„njemačkom akcionarskom društvu cestovne i niskogradnje“*, da bi pred kraja rata u dvorcu bila smještena vojna postaja. Tada se dogodio još jedan vandalizam, partizani su istjerali vojsku iz dvorca i nakon toga dvorac zapalili.[36]

Nezainteresiranost vlasti ali i stanovnika Bisaga prema obnovi ovoga dvorca, dovela je do toga da je dvorac s vremenom sve više propadao i danas je doveden u stanje da ga se više niti ne isplati obnoviti. Tako je dvorac nakon mnogih vandalizama koje je pretrpio, kao "krunu"

[32] UNESCO, *UNESCO Director General expresses concerns after the destruction of the Monastery of Deir Mar Elia / St Elijah's in Mosul (Iraq)* (http://www.unesco.org/new/en/member-states/single-view/news/unesco_director_general_expresses_concerns_after_the_destruc/, posjećeno 15.12.2018.)
[33] Demandt, Alexander, *Vandalizam – nasilje nad kulturom.* Str. 23.
[34] Đurić, Tomislav, Dragutin Feletar, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske. Čakovec: Tribina – ''Zrinski'', 1991. Str. 141.
[35] Isto, str. 137-138.
[36] Isto, str. 138.

doživio i vandalizam iz nehaja, odnosno njegova propast se promatrala prekriženih ruku i kao posljedica toga više nije financijski isplativa njegova obnova.

2.1.3. Vandalizam u Božjakovini

Perivoj i objekti na Božjakovečkom posjedu također su žrtve vandalizma. Prema listi Stanleya Cohena, objekti u Božjakovini doživjeli su akvizicijski vandalizam jer su skinute električne instalacije, plinske cijevi i ostali metalni dijelovi radi profita. Zatim je počinjen i vandalizam kao igra jer su na svim objektima razbijeni prozori i uništena gotova sva stolarija (vrata i drveni dijelovi).

Slika 1. Razbijeni prozori i uništena vanjska stolarija, čest prizor na Božjakovečkom posjedu

Prema listi Alexandra Demandta, počinjen je pubertetski vandalizam, jer su poneki objekti išarani grafitima i imaju urezana imena na zidovima ili drvenim dijelovima. Zatim je počinjen kulturni vandalizam i to vandalizam iz nehaja. Vandalizam iz nehaja glavni je uzrok oronulog i zapuštenog stanja u kojem je Božjakovečki posjed. Svjedok toga vremena govori da je farma u Božjakovini zatvorena 2004. godine, a odluku je donio novi vlasnik (Informacije o svjedoku nalaze se u potpoglavlju „3.5.1. Opisi objekata po svjedočanstvu“). Zatvaranjem farme, Božjakovečki posjed u potpunosti je napušten i prepušten zubu vremena.

Zbog napuštanja Božjakovečkog posjeda zarastao je i perivoj, koji je nedavno iskrčen i donekle uređen. Međutim zapuštenost perivoja seže dalje u prošlost, još od kraja drugog svjetskog rata, a više o tome govori potpoglavlje „3.4. Povijest perivoja.“

Objekti koji su doživjeli manja oštećenja su zgrada „sortirnice“ koja je služila za sortiranje jaja za tvrtku Agrokoka i dvorac u kojem živi jedan stanar i koji je svojom brigom o dvorcu zaslužan što dvorac nije doživio sudbinu sličnu ostalim objektima na Božjakovečkom posjedu.

Slika 2. Uništen krov i tavanski pod na jednom od objekata, uzrokovano prokišnjavanjem i nemarom

2.2. Intervencije u zaštiti i obnovi kulturnih spomenika

Svijest o mnogobrojnim problemima kulturnih spomenika dovela je do nastanka dva pokreta, restauratorskog i konzervatorskog. Godine usavršavanja spomenutih pokreta, dovele su do novih spoznaja i potreba u zaštiti i obnovi kulturnih spomenika te oni danas obuhvaćaju razne zahvate kojima se pristupa kulturnim spomenicima.

2.2.1. Restauratorski i konzervatorski pokret

Tijekom 18. stoljeća počinje se javljati zanimanje za *„ruševine, arheološka istraživanja i teoretske principe klasične arhitekture.“* Istraživanja su u to vrijeme *„potpomagali pape, kardinali i velikaši“* a najveći poticaj dalo je otkriće Herkulaneja i Pompeja. Razdoblje koje se najviše istraživalo bila je antika, međutim dolaskom pravca romantizma sredinom 19. stoljeća, interes se proširio i na srednjovjekovnu arhitekturu. Razdoblje romantizma je značajno zbog toga što se tada javljaju dva znanstvena pravca, restauracija i konzervacija.[37]

Restauratorski pokret

Restauratorski pokret pojavljuje se u Francuskoj u 19. stoljeću, a potom se proširio po ostatku Europe. U svojem začetku, restauratorski pokret uzrokovao je mnoga nezadovoljstva među stručnjacima jer su se vršile *„purifikacije“* povijesnih građevina i dodavali novi detalji. Tako je restauracija postala *„stilska interpretacija u kojoj je ličnost restauratora bila ta koja je nametala i davala subjektivna rješenja.“*[38]

Ovakav tip restauracije provodio je znameniti Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc.[39] Jedan od njegovih primjera purifikacije može se vidjeti u gradu Vézelay gdje je uklonio razne gotičke dijelove sa zvonika crkve La Madeleine i to radi "čistoće stila."[40]

[37] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo.* Sarajevo: NNP Naša riječ d.o.o. 2000. godine. Str. 17-18.
[38] Isto. str. 18.
[39] Eugene-Emmanuel Viollet-le-Duc – *„Francuski arhitekt i restaurator (Pariz, 27. I. 1814 – Lausanne, Švicarska, 17. IX. 1879). Studirao kod Achillea Leclèrea u Parizu, putovao po Italiji proučavajući kulturno-povijesnu baštinu. Na temelju studija srednjovjekovnih spomenika, os. gotičkih, zastupao ideje historicizma. Kao restaurator nije zastupao ideju o izvornom očuvanju građevina, odn. njihovih ostataka, već ih je nastojao restituirati i*

Nizozemski arhitekt Lars Spuybroek primijetio je da je Viollet-le-Duc primjere purifikacije prikazao i u svom djelu *Entretiens sur l'architecture* izdanom 1863. godine. Viollet-le-Duc naveo je primjer gotičkih svodnih rebara koje sveo samo na strukturalni dizajn, zamijenivši kamene gotičke potpornje željeznim cijevima i tako ga purificirao i očistio od gotike.[41]

Upravo zbog ovakvih problema gdje je restauratorski pokret težio prema stilskoj čistoći, potaknut je nastanak nove grane u očuvanju baštine, konzervacija.

Konzervacija

Konzervatorski pokret nastao je u Engleskoj. Glavni protagonist konzervacije bio je John Ruskin (1819-1900) koji je *„povijesnu građevinu, slike ili skulpture smatrao jedinstvenom kreacijom obrtnika ili umjetnika u određenom povijesnom kontekstu.“*[42] Konzervatorski pokret u početku se zalagao samo za zaštitu spomenika, bez većih intervencija. Tada se smatralo *„da je djelo jedino vrijedno u svom originalnom obliku.“* Zastupao se stav da bi se redovitim održavanjem izbjegla potreba za restauracijom. Ruševnost i starost kao prirodna pojava kod nekog povijesnog spomenika trebala se prihvatiti jer i ta faza ima svoje karakteristike i značenja. Međutim, konzervatorski pokret doveo je do novog problema, a to je pasivnost i izbjegavanje potrebnih zahvata za opstanak spomenika. [43]

Tijekom desetljeća polemika između ova dva pravca, 1931. godine sazvana je međunarodna konferencija o zaštiti spomenika na kojoj je donesena Atenska povelja. Ovom poveljom donesene su upute o zaštiti, dokumentaciji, stvaranju arhiva te upute za objavljivanje raznih znanstvenih članaka na području restauracije i konzervacije. Tada je konačno donesen i način pristupa u zaštiti i obnovi kulturne baštine. Dana je prednost konzervaciji i redovitom održavanju spomenika, a u slučaju neophodne obnove zbog kritičnog stanja spomenika, dopušta se konsolidacija i restauracija uz prethodno temeljito istraživanje.[44]

---

nadopuniti. Često lišavajući spomenike vrijednih dodataka kasnijih epoha, na tim je načelima izvršio mnoge radove, ponajviše na spomenicima gotike.“ – Hrvatska enciklopedija, Viollet-le-Duc, Eugène Emmanuel (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64755, posjećeno 17.12.2018.)

[40] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo.* Str. 19.
[41] Spuybroek, Lars, *The Sympathy of Things: Ruskin and the Ecology of Design*. London: Bloomsbury Publishing, 2016. Str. 29-31.
[42] Jokilehto, Jukka, *A History of Architectural Conservation.* Oxford: Butterworth Heinemann, 2002. Str. 174-175.
[43] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo*. Str. 19.
[44] Isto, str. 21-22.

Godine 1956. sazvana je konferencija UNESCO-a u New Delhi-u, gdje je donesen prijedlog da se uspostavi međunarodni centar za proučavanje i razvoj restauratorskih i konzervatorskih metoda. Prijedlog je prihvaćen i službeno osnovan u Rimu 1959. godine pod nazivom *International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property* ili skraćeno „ICCROM“.[45]

Ubrzo nakon osnivanja ICCROM-a, 1964. godine u Veneciji je donesena Mletačka povelja. Mletačka povelja je *„međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i spomeničkih cjelina.“* Ova povelja nastala je zbog preispitivanja principa Atenske povelje iz 1931. godine, te da se u ovoj povelji principi dodatno prodube i prošire. Mletačka povelja se osvrnula na definicije konzervacije i restauracije, njihovom cilju i izvedbi u praksi. Spominje se briga i zahvati na spomeničkim cjelinama, o načinu iskopavanja te o dokumentaciji i publiciranju. [46] Daljnji značajniji razvitak konzervacije i restauracije, produbila je Amsterdamska deklaracija iz 1975. godine i deklaracija Nara iz 1994. godine.

2.2.2. Rekonstrukcija i adaptacija

Osim spomenute restauracije i konzervacije, treba spomenuti i rekonstrukciju i adaptaciju koje su sastavni dio spomenutih pokreta i potrebni zahvati za obnovu i zaštitu kulturnih spomenika.

Rekonstrukcija

U graditeljskoj domeni, rekonstrukcija je *„izvođenje radova na postojećoj građevini ako se tim radovima utječe na bitne zahtjeve za građevinu (mehanička otpornost i stabilnost, zaštita od požara, higijena, zdravlje, zaštita okoliša i sigurnost korištenja, zaštita od buke, ušteda energije i toplinska zaštita) ili ako se tim radovima mijenjaju uvjeti utvrđeni na toj lokaciji temeljem posebnih zakona.“*[47] U domeni kulturne baštine, rekonstrukcija je: *„postupak koji podrazumijeva ponovnu izgradnju prvobitnog oblika, kako enterijera tako i eksterijera, nekog vrijednog djela, ansambla ili cjeline, oštećenih u većem opsegu, reduciranih na ruševine ili,*

[45] ICCROM, History (https://www.iccrom.org/about/overview/history, posjećeno 17.12.2018.)
[46] Marasović, Tomislav, *Zaštita graditeljskog nasljeđa*. Čakovec: Zrinski, 1983. godina. Str. 134–136.
[47] Simović, Veselin, *Leksikon građevinarstva.* Zagreb: MASMEDIA, 2002. godina. Str. 726.

pak, srušenih u cijelosti.“ iznimni slučajevi su jedina situacija kada bi trebalo izvršiti rekonstrukciju, i to ako je graditeljska baština srušena uslijed prirodnih katastrofa ili ljudskog djelovanja a predstavlja značajan spomenik kulture. Veliki zamah rekonstrukcije dogodio se nakon drugog svjetskog rata gdje su ljudi zbog sentimentalnosti zahtijevali da se obnovi njihova tradicionalna okolina. Međutim, nastao je problem jer se nakon rata zbog nestručnog pristupa rekonstrukciji graditeljske baštine i zbog ekonomskih ili političkih razloga, graditeljska baština ili pogrešno rekonstruirala ili do njene rekonstrukcije uopće nije ni došlo.[48]

Adaptacija

Adaptacija se odnosi na radove *„kojima se, unutar postojećih gabarita, građevina prilagođava novoj namjeni (npr. pretvaranje tavanskog u stambeni prostor) ili promjeni tehnološkog procesa, odnosno radovi kojima se ne mijenja namjena ali se poboljšava funkcionalnost ili uvodi suvremeniji tehnološki procesi i sl.“*[49] Graditeljska baština mora se aktivnije koristiti a ne samo čuvati. Novi način upotrebe građevine omogućava *„kontinuitet i prezentaciju njenih vrijednosti i kvaliteta.“*[50]

Primjer rekonstrukcije i adaptacije

Postoje razni primjeri rekonstrukcije i adaptacije građevinske baštine. Od primjera u hrvatskoj, svakako vrijedi izdvojiti primjer obnove kompleksa dvorca Eltz u Vukovaru. Dvorac Eltz jedan je od najznačajnijih barokno-klasicističkih primjera arhitekture u Hrvatskoj. Sastoji se od centralnog djela odnosno dvorca građenog od 1749.–1751. godine, te paviljona za goste i gospodarskog krila nastalih krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Dvorac je služio kao rezidencija grofova Eltz sve do 1945. godine kada im je dvorac oduzet. Godine 1966. dvorac je prenamijenjen u gradski muzej Vukovara i tu je svrhu imao sve do 1991. godine kada je kompleks dvorca Eltz razoren u domovinskom ratu.[51]

[48] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo.* Str. 57-58.
[49] Simović, Veselin, *Leksikon građevinarstva.* Str. 10.
[50] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo.* Str. 101.
[51] Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, *Projekt Ilok-Vukovar-Vučedol - Istraživanje, obnova revitalizacija* (https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//62-02.pdf, posjećeno 21.12.2018.)

Obnova dvorca Eltz započela je 2008. godine a završena je 2011. godine. Prilikom obnove izvršena je potpuna rekonstrukcija koja je bila popraćena geodetskom podlogom, konzervatorsko-restauratorskim zahvatima te arhivskim istraživanjima kompleksa dvorca.[52] Nakon pribavljanja svih potrebnih informacija i dokumentacija, gradski muzej Vukovar pripremio je i muzeološku koncepciju. Muzej se tako sastoji od 10 različitih cjelina i to: *„Zavičajni muzej kompleksnog tipa, Muzej Domovinskog rata - bitka za Vukovar, Zbirka Bauer i galerija umjetnina, Muzej Vukovara u progonstvu – međunarodna zbirka donacija suvremene umjetnosti, Narodne nošnje svih hrvatskih županija, Soba posvećena svim donatorima obnove Dvorca Eltz i Muzeja, Virtualni muzej vučedolske kulture, Park skulptura, Stari obrti i Vinogradarstvo i vinarstvo vukovarskog kraja.“* Za uspješno izvođenje spomenute muzeološke koncepcije u praksi, bila je potrebna i adaptacija kompleksa i dvorca Eltz. Od spomenute muzeološke koncepcije, vrijedi spomenuti adaptaciju vinskih podruma kompleksa dvorca Eltz koji su adaptacijom dobili *„izuzetno atraktivan prostor za muzeološki prikaz razvoja vinarstva i vinogradarstva.“*[53]

2.2.3. Održivi razvoj i revitalizacija

Da bi se izvršili zahvati nužni za obnovu i zaštitu spomenika kulture, potrebno je imati dovoljno financijskih mogućnosti koje uglavnom izdvajaju brojni zavodi, udruge, privatne osobe i slični. Međutim, brojni spomenici nakon stručnih zahvata nemaju novu namjenu, i u trenutku potrebe za ponovnim zahvatima potrebno je ponovno potražiti financijsku pomoć. Da bi se ovakve situacije olakšale, spomenici kulture daju se u najam a u nekim slučajevima i prodaju. Novi će vlasnik ili najamnik kulturnom spomeniku dati drugačiju namjenu i primjenom održivog razvoja i revitalizacije učiniti sve da se spomenik kulture financijski osigura.

[52] Nodilo, Branko, *Obnova dvorca Eltz u Vukovaru – Jedan od najvećih hrvatskih muzeja,* Građevinar 3/2012. (http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE6420123RUBRIKE1Gradiliste.pdf, posjećeno 21.12.2018.)
[53] Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, *Projekt Ilok-Vukovar-Vučedol - Istraživanje, obnova revitalizacija* (https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//62-02.pdf, posjećeno 21.12.2018.)

Održivi razvoj

Postoje mnogobrojne definicije održivog razvoja. Najpoznatija je iz 1987. godine koju je donijela Brundtland komisija. Prema definiciji Brundtland komisije održivi razvoj je: *„razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija.“*[54] U smislu kulture, održivi razvoj usko je povezan sa očuvanjem kulturne baštine. Tako je Ivo Maroević u svojem članku *Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine* iznio mišljenje da je *„Održivi razvoj u zaštiti kulturne baštine kontrolirani razvoj, ograničen tako da ne izaziva njezinu degradaciju. On pretpostavlja poznavanje resursa baštine, njihovo iskorištavanje do odredivih granica i ograničavanje razvoja u cilju njihova očuvanja.“*[55]

Revitalizacija

Po riječima Vjekoslave Sanković-Simčić, revitalizacija je *„postupak vezan za urbanistički i društveni pristup jezgri kao cjelini i odnosi se na funkcionalni aspekt problema, a posebno je pogodan za napuštene historijske cjeline koje je potrebno vratiti u život.“*[56]

Da bi se neka povijesna cjelina revitalizirala, potrebno je uključiti urbaniste i arhitekte koji oživljuju i obnavljaju cjeline primjenjujući urbanističke i baštinske (zaštita i obnova) metode. Zbog raznih ograničenja u vrijednim povijesnim cjelinama (autentični izgled, promet, novogradnja i namjena novih aktivnosti), revitalizaciju treba izvesti posebnim metodama.[57] Pod revitalizacijske metode spadaju restauracija, konzervacija, rekonstrukcija, adaptacija i održivi razvoj.

[54] Ministartsvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske, *Održivi razvoj* (http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/, posjećeno 21.12.2018.)
[55] Maroević, Ivo, *Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine.* (https://hrcak.srce.hr/141328?lang=hr, posjećeno 23.12.2018.)
[56] Sanković Simčić, Vjekoslava, *Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo.* Str. 28-29.
[57] Isto. Str. 29.

3. Geografski smještaj i povijest Božjakovine

3.1. Geografski smještaj Božjakovine

Božjakovina je naselje koje se nalazi u sastavu općine Brckovljani u Zagrebačkoj županiji, nekih 25 kilometara od Zagreba. Smještena je uz rječicu Zelinu u Lonjsko-česmanskoj zavali Središnje Hrvatske.[58] Dvorac i perivoj smješteni su na ravnici uz desnu stranu rječice Zeline koja je međa perivoja s istočne strane. Državna cesta 41. prolazi kroz sjeverni dio perivoja dok su zapadni i južni dio omeđeni cestom i obradivom površinom. Dvorac je smješten uz južni rub perivoja.

Slika 3. Orto - foto snimak perivoja i dvorca (1:250)

[58] Feldbauer, Božo, *Leksikon naselja Hrvatske. Sv. 1, (A-LJ).* Zagreb: Mozaik knjiga, 2004. Str. 64.

3.2. Povijest Božjakovine

Prirodna bogatstva kojima je Božjakovina bogata: plodna zemlja za obradu, šume za gradnju i ogrjev, brežuljci za vinograde i potoci bistre vode bogati ribom, razlog su zašto je ovaj kraj oduvijek bio privlačan za život. Brus iz razdoblja neolitika i plošna sjekira iz bakrenog doba koji su pronađeni u obližnjem Dugom Selu te željezni predmeti u obližnjem Hrebincu, najstariji su tragovi na ovom prostoru. U samome mjestu Božjakovina, najstariji tragovi potječu iz rimskog carstva. Pronađena je ostava novaca koja potječe između 1. i 2. stoljeća nove ere, sa likovima sedam različitih careva.[59]

Prošla su mnoga stoljeća i polako su se počeli javljati prvi pisani podaci. Najraniji pisani podaci o Božjakovečkom kraju javljaju se u 13. stoljeću. U darovnici ugarsko-hrvatskog kralja Andrije II. iz 1209. godine, posjed *„terra Sancti Martini“* izuzet je iz vlasti zagrebačkog župana i darovan najprije varaždinskom županu Kračunu a tijekom iste godine i templarima koji su gospodarili Božjakovinom kroz cijelo stoljeće, sve do njihovog ukidanja 1312. godine. Najvjerojatnije je i samo ime Božjakovina nastalo od templara, točnije od naziva *„Božjaci“* što je pučki naziv za templare. Gospodari Božjakovine bili su vrlo moćni feudalci, jedni od najmoćnijih u Hrvatskoj i Slavoniji. Templari su u Božjakovini imali i samostan, *„kuća Svetog Martina vojske Hrama“* a spominje se da je 1311. godine preceptor samostana bio fratar Andrija. [60]

Nakon templara, Božjakovinu su naslijedili ivanovci. Njihovi priori (poglavari) bili su i hrvatski banovi, tako su od 1471. do 1520. godine, posjednici Božjakovine bili *„Blaž Podmanicky (1470-71), Ladislav od Egervara (1477-81) i Matija Gereb (1483-89).“*[61] U navedenom razdoblju spominju se i podaci o kaštelu[62] u Božjakovini. Kaštel se spominje u dokumentu bana Matije Gereba (1481-1489) u kojem se navodi da je sagradio *„Grad s tvrđavom“* koji je *"ogradio sa palisadama sa četiri bastiona, a iznad dvojih ulaznih vrata dao je sagraditi obrambene tornjeve.“*[63]

[59] "Kaj" – časopis za kulturu, *Po dragome kraju Dugoselsko područje*. Zagreb: Zadružna štampa – OOUR knjigotisak, broj 4., 1981. Str. 67-68.
[60] Adamček, Josip, *Povijest vlastelinstva Božjakovina i okolice.* Zagreb : Kajkavsko spravišče, 1981. Str. 105-106.
[61] Isto, str. 107.
[62] Kaštel – *„Samostalna utvrda ili obrambeni toranj u sklopu većega fortifikacijskoga kompleksa.“* Hrvatski leksikon, Kaštel (https://www.hrleksikon.info/definicija/kastel-1.html, posjećeno 23.12.2018.)
[63] "Kaj" – časopis za kulturu, *Po dragome kraju Dugoselsko područje*. Str. 107.

Od 1490. do 1597. godine Božjakovina je promijenila 7 upravitelja. U navedenom razdoblju, Hrvatsko kraljevstvo ratuje sa Turcima. Rat i pljačkanja nisu zaobišla ni Božjakovinu koja je jedno vrijeme bila i granični dio Hrvatskog kraljevstva, pa je na saboru 7. 12. 1572. godine donesena odredba o boljem utvrđivanju kaštela u Božjakovini. Međutim, 1573. godine izbila je seljačka buna pa do utvrđivanja kaštela nije došlo. Postojali su i kasniji planovi utvrđivanja Božjakovine, ali bezuspješni, pa su Turci predvođeni Hasan Pašom Predojevićem spalili i opljačkali Božjakovački kaštel 1591. godine. Tom se prilikom u kaštel sklonilo mnogo žena, djeca i plemkinja koje su Turci, zajedno sa ostalim stanovništvom toga kraja, poveli u roblje u Bosnu. Srećom, većinu njih spasila je krajiška vojska. Nakon turskog pustošenja, Božjakovina duže vrijeme nije imala stanovnika.[64]

Od 1597. godine pa sve do 1670. godine Božjakovina je bila u vlasništvu Zrinskih. U ovome razdoblju Božjakovina se nanovo kolonizira a obnovljen je i kaštel 1610. godine. Prema zapisu iz 1672. godine, naselje Božjakovina naziva se i trgovište, što govori o velikoj razvijenosti mjesta.[65]

Nakon što je Petar Zrinski tragično pogubljen 1670. godine, posjed Božjakovina pripao je dvorskoj komori. Dvorska komora prodala je Božjakovinu Ivanu Draškoviću za 18.733 forinti.[66] Nestankom ratnih opasnosti, život na području Božjakovine postao je stabilniji. Više se vremena provodilo oko gospodarstva, politike i kulture, tako da se daljnja povijest Božjakovine može pratiti od izgradnje dvorca u 18. stoljeću i zbivanjima oko njega.

Slika 4. Katastarski plan Božjakovine 1783/1784. godine[67]

[64] Isto, str. 117-118.
[65] Isto, str. 119.
[66] Isto. str. 110.
[67] Katastarski plan preuzet sa stranice *Mapire.eu* (https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-

3.3. Povijest dvorca

Postoje razni izvori iz 18. stoljeća koji još uvijek spominju drveni kaštel. Najzanimljiviji opis kaštela zapisao je François-Xavier de Feller (18. kolovoza 1735. – 22. svibnja 1802.). De Feller je bio belgijski apolog i autor raznih dijela iz 18. stoljeća.[68] Jednom prilikom putovao je Europom i vodio dnevnik o svojim putovanjima koja su tiskana 1820. godine pod nazivom *Itinéraire, ou voyages.* Zanimljivo je da je prolazio i kroz Hrvatsku. Tako je u poglavlju *Voyage de Semlin a Rome*, putovanje iz Zemuna u Rim na kojem je bio 1768. godine, spomenuo i Božjakovinu. U kolovozu 1768. godine, de Feller je zapisao da je u noći stigao u Božjakovinu i odsjeo u kaštelu grofa Draškovića.[69]

Slika 5. Draškovićev dvorac na razglednici koja je putovala 13.05.1900. godine[70]

croatia/?layers=osm%2C145&bbox=1810601.8686737793%2C5749801.988478195%2C1816635.6165940405%2C5752668.377038889 , posjećeno 25.12.2018)

[68] New Advent, Catholic Encyclopedia (http://www.newadvent.org/cathen/06034a.htm, posjećeno 25.12.2018.)

[69] De Feller, François-Xavier, *Itinéraire, ou voyages de Mr. l'abbé Defeller en diverses parties de l'Europe, Tome premier.* Paris: Chez Auguste Delalain, Liege: Chez Fr. Lemarie Imprimeur-libraire, 1820. Str. 322.

[70] Razglednica je preuzeta sa stranice *Digitalni repozitorij Muzeja za umjetnost i obrt* (http://athena.muo.hr/?object=detail&id=35591, posjećeno 25.12.2018.)

Zapisao je da je dočekan vrlo negostoljubivo, što zbog vojnika koji su bili vulgarni, što zbog smještaja u kaštelu koji nije bio human. Njegov zapis o kaštelu je vrlo zanimljiv; za kaštel je napisao: *„Ce château est très-antique“,* odnosno kaštel je vrlo star.[71] Riječ *„château“* na francuskom znači dvorac, zamak (kaštel) ili utvrđeni dvorac.[72]

Iz razloga što je spomenuo da je objekt u kojem je odsjeo vrlo star, riječ *„château“* definitivno se odnosi na kaštel jer sigurno ne bi za novi dvorac napisao takve riječi. S druge strane, spomenuo je i vojnike a zna se da je vojska smještena u obrambenim građevinama, a ne u dvorcima koji su bili objekt uređen u svrhu mjesta za život plemića i grofova.

Starost i ruševnost Božjakovečkog kaštela potaknula je grofove Drašković da sagrade dvorac. Zbog nedostatka izvora ne zna se točna godina kada je dvorac izgrađen, ali po podacima da je kaštel bio ruševan u 18. stoljeću, mnogi autori pretpostavljaju da je dvorac sagrađen u istom stoljeću. Dvorac je sagrađen u kasnobaroknom stilu i po izgledu više izgleda kao kurija nego dvorac. Tlocrt je u obliku slova L, građen je od opeke i djelomično kamenom. Krovište dvorca je *„dvostrešno s jednim skošenim i jednim poluskošenim zabatom.“* [73]

Slika 6. Izgled i stanje Draškovićevog dvorca danas

[71] Isto, str. 322.

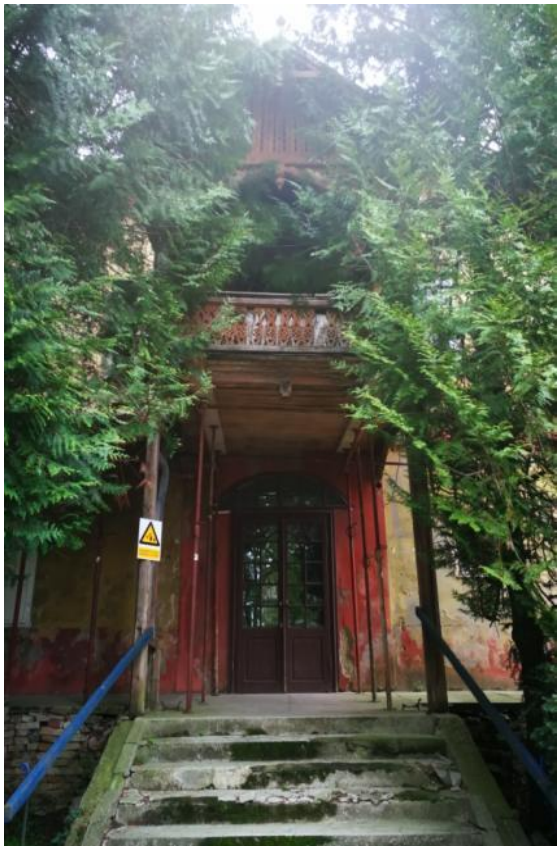
[72] Maixner, Rudolf, *Francusko-hrvatski, hrvatsko-francuski rječnik.* Zagreb: Nediljko Dominović, 2007. Str. 82.

[73] Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1993. Str. 88.

Ulazi/izlazi

Glavni ulaz dvorca nalazi se na desnom krilu, s istočne strane, a postoji i izlaz sa zapadne strane dvorca. Također, postoje i ulazi na lijevom krilu dvorca, dva su smještena na kraju lijevog krila i njima se ulazi u stan u prizemlju i na prvom katu, dok je jedan ulaz za prizemlje smješten na spoju lijevog i desnog krila.

Pred glavnim ulazom u dvorac nalazi se drveni trijem. Do nedavno, trijem je bio u potpunosti očuvan, međutim zbog neodržavanja trijem se urušio i ostao je samo dio trijema pred ulazom. Trijem je nastao najvjerojatnije u drugoj polovici 19. stoljeća, jer je izveden u stilu historicizma. Takvi trjemovi najčešće su izvedeni na vilama, a jedan od najreprezentativnijih primjera je trijem vile Okrugljak izgrađene 1875. godine.[74]

Slika 7. Glavni ulaz u dvorac, na oštećenom trijemu još se naziru historicistički dijelovi

Slika 8. Historicistički trijem na vili Okrugljak (1875.)[75]

[74] Dobronić, Lelja, *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova.* Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1983. Str. 13-16.
[75] Slika preuzeta iz knjige *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Dobronić Lelja.*

Prozori

Dvorac sa sjeveroistočne strane ima 18 prozora, od toga prizemlje ima 8 prozora a prvi kat 10 prozora. Jugozapadni dio ima 25 prozora, od toga prizemlje ima 10 prozora a prvi kat 15. Na sjevernom pročelju dvorca nalazi se 4 prozora, dok istočno pročelje ima 3 prozora.

Slika 9. Sjeverno pročelje dvorca

Slika 10. Istočno pročelje dvorca

Podrum dvorca

Dvorac ima i vinski podrum kojem je ulaz također sa istočne strane, a postoji i podrumska ostava gdje su se čuvala drva za ogrjev. Ovi prostori sve zajedno imaju 9 prozora sa jugozapadne strane i dva prozora na sjevernom pročelju. Ulazi su sa sjeveroistočne strane.

Slika 11. Ulaz u podrum – istočna strana

Slika 12. Unutrašnjost podruma

Unutrašnjost dvorca

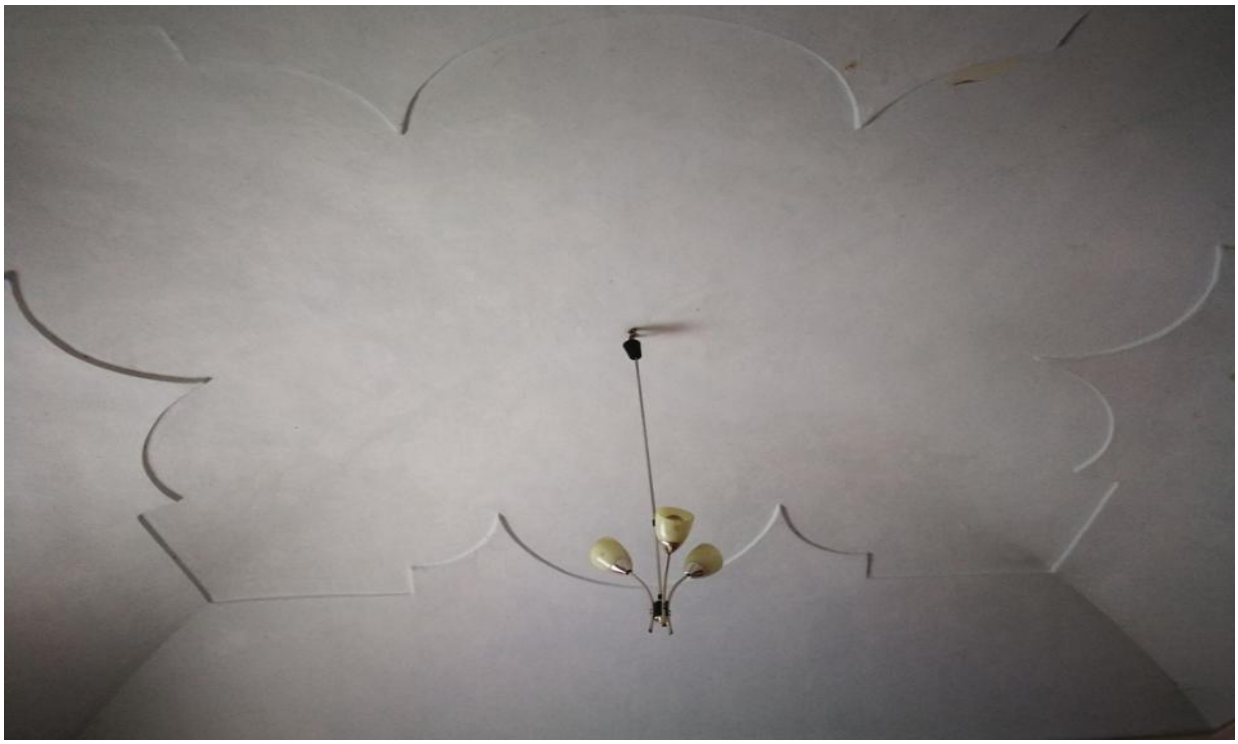
Unutrašnjost dvorca još uvijek ima izvorne dijelove. Najreprezentativniji dio su stubište koje je trokrako *„s drvenom, na barokni način tordiranom ogradom“,* svodovi sa štukaturama[76] i poneka vrata.[77]

[76] Štukatura (tal.) - *''reljefne dekoracije na pročeljima, stropovima i zidovima izrađene od štuka, često obojena ili pozlaćena. U uporabi od starog vijeka, osobito česta u doba baroka i rokokoa''.* Proleksis enciklopedija – Štukatura (http://proleksis.lzmk.hr/3289/, posjećeno 12.05.2019.)

[77] Obad Šćitaroci, Mladen, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja.* Str. 88.

Slika 13. Stubište[78]

Slika 14. Štukatura prvog kata, lijevo krilo dvorca

[78] Slika preuzeta iz Jutarnjeg lista - Nezirović, Vanja, *Čari života u dvorcu.* Jutarnji list 07.05.2017. (https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ivica-todoric-djecak-iz-dvorca-danas-zivi-u-kulmerovim-dvorima-ali-i-kao-mali-je-bivsi-sef-agrokora-zivio-u-jednom-dvorcu/6014896/, Posjećeno 12.05.2019.)

3.3.1. Vlasnici i namjena dvorca

Draškovići su dvorac izgradili za upravu vlastelinstvom i za život. U dvorcu je živio Juraj V. Drašković (1773. – 1849.) koji je zbog bolesti odustao od vojničkog života. Juraj se u Božjakovini bavio *„gospodarskim poslovima, ratarstvom i stočarstvom"* i u njoj živio sve do 1835. godine kada se preselio u Schrofen u Švicarskoj. Nakon Jurja Draškovića, Božjakovinu je baštinio njegov stariji sin Ivan Nepomuk (1805. – 1856.) koji je u Božjakovini osnovao i pučku školu. Posljednji vlasnik Božjakovine iz obitelji Drašković bio je nećak Ivana Nepomuka, Teodor II. Drašković (1851. – 1906.) koji je svoj život uglavnom provodio na imanju u Dugom Selu.[79]

Božjakovina je sve do 1848. godine bila vlastelinstvo. Godine 1848. Hrvatska je bila zahvaćena nemirima i antifeudalnim gibanjima pa je ban Josip Jelačić morao pod pritiskom ukinuti kmetstvo. Međutim, neki od feudalnih odnosa još uvijek nisu bili ukinuti, pa su nemiri u mnogim mjestima i dalje nastavljeni. Tako je i Božjakovina 1848. i 1849. godine doživjela pobune, ali je bez obzira na nemire definitivno prestala biti vlastelinstvo.[80] Brojni problemi uzrokovani nestankom vlastelinstva natjerali su Draškoviće da dvorac i zemlju prodaju. Teodor II. Drašković posjed je prodao Eduardu Fleismanu, a on je posjed ubrzo prodao Ferdu Šaju. Ferdo Šaj 1896. godine posjed prodaje Zemaljskoj vladi u Zagrebu za *„852.956 forinti i 26. novčića"*, a dvorac i 1500 hektara zemlje postaju zemaljsko dobro za koje je program napravio dr. Ivo Malin.[81] Dvorac je time dobio funkciju sjedišta uprave zemaljskog dobra kojega su upravljali školovani agronomi.

[79] Buturac, Josip, *Božjakovina – Brckovljani 1209 – 1980.* Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1981. Str. 29.
[80] Adamček, Josip, *Povijest vlastelinstva Božjakovina i okolice*. Str. 32.
[81] Buturac, Josip, *Božjakovina – Brckovljani 1209 – 1980.* Str. 118.

Slika 15. Dvorac u vlasništvu Državnog dobra početkom 20. stoljeća[82]

3.3.2. Značaj dvorca

Dvorac je značajan u dva pogleda. U prvom pogledu, dvorac je značajan za lokalnu povijest. Dvorac je nasljednik nekadašnjeg kaštela i mjesto u kojem su se odvijali važni poslovi za vlastelinstvo Božjakovinu, odnosno za Božjakovinu i mjesta koja su pod to vlastelinstvo spadala. Drugi značaj dvorca je na državnoj razini. Na državnoj razini značajan je zbog vlasti države nad Božjakovinom i uređenja državnog dobra kojim se upravljalo iz dvorca. Drugi značaj dvorca je sporazum Cvetković-Maček koji je u dvorcu sastavljen 1939. godine. Treći značaj dvorca vezan je uz pisca Slavka Kolara koji je u nekoliko navrata živio i radio u Božjakovini a jedno vrijeme je i upravljao dobrom Božjakovina.

[82] Razglednica preuzeta sa stranice *Kolekcionar.net* (https://www.kolekcionar.net/articles.php?id=210450, posjećeno 12.05.2012.)

Državno dobro Božjakovina

Državno dobro u Božjakovini nastalo je 1896. godine. Za banovanja Khuena Hedervary-a, vlada je kupila imanje u Božjakovini s namjerom da ga uredi kao državno dobro. Ovaj potez pokazao se kao veliki promašaj i nakon pada Hedervary-a za neke gospodarske poteze vlade kraljevine Hrvatske i Slavonije govorilo se *„Ne treba nam nova Božjakovina!.“*[83] Kupnju Božjakovine iskoristio je Ivo Mallin (1853.-1907.).

Ivo Mallin bio je upravitelj *Narodno-gospodarskog odsjeka Unutrašnjeg odjela Zemaljske vlade.* Godine 1897. izradio je program za obnovu i unaprjeđenje dobra Božjakovine što mu je bila dužnost zbog njegovog zagovaranja za kupnju Božjakovine. Ivo Mallin zamislio je dobro Božjakovinu kao:

„1.Uzgajalište plemenite stoke i peradi;

2. Zavod za obnavljanje vinograda poslije peronospore koja je uništila vinogradarstvo tog područja, kao i uzorno pivničarstvo (vinarstvo) koje treba biti uzor ostalim njegovateljima vina;

3. Rasadište 500.000 tisuća komada cijepljene i isto toliko komada necijepljene američke loze godište;

4. Uređivanje uzornog vrta i uzornog voćnog rasadnika s najboljim vrstama voćaka.“[84]

Taj program je u velikoj mjeri ostvaren, međutim kako su godine prolazile državno dobro počelo je stvarati gubitke. Nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine, više nije bilo proračuna koji je izdvajao sredstva za Božjakovinu. U novostvorenoj Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca, smatrali su da bi se dobro Božjakovina moralo samo uzdržavati. Tako je državno dobro Božjakovina bilo osuđeno na samoodržavanje sa mnogobrojnim stručnjacima, međutim bez uspjeha. [85]

Razlog zašto je dobro Božjakovina važno za hrvatsku povijest je taj što je to bilo *„jedino državno dobro u sjevernoj hrvatskoj u kojem su kraljevi, odnosno Zemaljska vlada, vodili*

[83] Topić, Predrag, *Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2*. Dugo Selo: Gradska knjižnica, 2015. Str. 75-76.
[84] Roksandić, Drago, Damir Agičić, *Spomenica Josipa Adamčeka.* Zagreb: FF press Filozofski fakultet Sveučilišta, 2009. Str. 415.
[85] Isto, str. 419-421.

izravnu brigu.“[86] Draškovićev dvorac tada je služio kao mjesto za upravu državnim dobrom i u njemu su se vodili važni poslovi vezani uz dobro.

Sporazum Cvetković-Maček

Draškovićev dvorac možda je najznačajniji upravo zbog ovoga sporazuma. *„Od 16. do 20. kolovoza 1939. godine“*, u Božjakovini su trajali pregovori između vođe HSS-a[87] Vladka Mačeka i Dragiše Cvetkovića predsjednika vlade Kraljevine Jugoslavije. Nakon pet dana napornog pregovaranja, sporazum je dobio svoj oblik i 20. kolovoza predvečer u Zagrebu službeno dovršen. Sporazum je službeno zaključen i potvrđen 26. kolovoza 1939. na Brdu kraj Kranja, gdje su se Dragiša Cvetković i Vladko Maček sastali sa knezom Pavlom.[88] Tim sporazumom uspostavljena je Banovina Hrvatska koja je bila u sastavu tadašnje Kraljevine Jugoslavije. U Draškovićevom dvorcu u Božjakovini, 26. kolovoza 1940. godine, ponovno su se sastali Cvetković i Maček a s njima i zastupnici HSS-a i ostali uglednici. Ovaj puta razlog je bila proslava prve godišnjice Banovine Hrvatske.[89]

Slavko Kolar

Na državnoj razini, dobro Božjakovina značajno je i zbog slavnog hrvatskog pisca Slavka Kolara koji je kao agronom u Božjakovini proveo jedan dio svoga radnog vijeka. Autorica Mira Kolar–Dimitrijević spomenula je da je Slavko Kolar (1891 – 1963) u *„četiri navrata, a u četiri državna sistema“* radio u Božjakovini *„i to 1913, 1922-1924, 1939. i 1945-1946. godine.“*[90] Treba spomenuti da je Slavko Kolar upravljao Božjakovinom i za vrijeme drugog svjetskog rata, od 1941-1944. godine kada je Božjakovinu napustio i otišao u Čazmu među partizane.[91] Političkim promjenama mijenjao se i način upravljanja dobrom Božjakovina, a pod utjecajem tih promjena mijenjao se i Slavko Kolar, što se očituje u njegovim djelima. Godine 1913. Slavko Kolar je u Božjakovini bio agronomski praktikant, a od 1922-1925. došao je na rad u Božjakovinu gdje je 1922/23. godine bio *„gospodarski povjerenik i nadstojnik“* gospodarske škole za domaćice. U tom razdoblju sukobio se sa Julijem

[86] Isto, str. 413.
[87] Hrvatska seljačka stranka
[88] Perić, Ivo, *Vladko Maček – politički portreti*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003. Str. 223.
[89] Isto, str. 235.
[90] Roksandić, Drago, Damir Agičić, *Spomenica Josipa Adamčeka.* Str. 411.
[91] Isto, str. 426-427.

Oberhoferom, tadašnjim upraviteljem Božjakovine, a iz toga sukoba nastale su zanimljive Kolarove karikature kojima je na satiričan način ismijavao Oberhofera i ostale zaposlenike na Božjakovečkom dobru. U veljači 1925. otpušten je sa službe poljoprivrednog nastavnika u Božjakovini iz razloga kojeg nitko sa sigurnošću ne može znati.[92]

Za dvorac u Božjakovini znamenito razdoblje je od 1941-1944. godine i 1945-1946. Tih godina Slavko Kolar je bio upravitelj dobra Božjakovine. Kolar se 1941. godine zajedno sa svojom suprugom Milkom uselio u dvorac. U dvorcu se osim upraviteljskog posla, bavio i političkim aktivnostima. Danju je u dvorcu ugostio *„kolege agronome, ponekad pisce, ali i opunomoćenika Trećeg Reicha u NDH Siegfrieda Kaschea“* dok je noću pomagao partizanima, opskrbivši ih hranom i pomažući im na mnoge druge načine a da ne bude sumnjiv vlastima NDH.[93]

Život u Božjakovini u razdoblju rata utjecao je na književnu djelatnost Slavka Kolara. Kolar je volio razne dogodovštine koje su bile povezane sa običnim ljudima u Božjakovečkom kraju, tako su u nekim njegovim djelima zapisani događaji ljudi iz toga kraja. Kolar je napisao tri djela u kojima se radnja odvija u Božjakovini ili okolici; djelo *Natrag u naftalin* izdano 1946. godine, dramski tekst *Sedmorica u podrumu* izdan 1949. godine i pripovijest *Veseljak* izdana 1956. godine.[94]

3.4. Povijest perivoja

Kada je uređen perivoj oko dvorca u Božjakovini, nije poznato. Postoje razne pretpostavke, međutim mnoge od njih su upitne. Radovi koji obrađuju perivoj u Božjakovini samo u kratkim crticama spominju kada je uređen, a većinom spominju općeniti izgled i stanje.

Za perivoj se pretpostavlja da je uređen kada i dvorac, negdje u 18. stoljeću, a često se spominje da je uređen po uzoru na znameniti carski perivoj Laxenburg pokraj Beča. Vrtlar koji je uređivao perivoj u Laxenburgu, zaista je radio i u Hrvatskoj. Znameniti austrijski vrtlar sa 18. na 19. stoljeće, Michael Sebastian Riedel, od 1838. do 1843. godine pomagao je Jurju Hauliku pri uređenju Maksimira. Međutim, izgledi perivoja u Božjakovini i perivoja u

[92] Isto, str. 420-424.
[93] Isto, str. 426.
[94] ''Kaj'' – časopis za kulturu, *Po dragome kraju Dugoselsko područje*. Str. 153-154.

Laxenburgu zapravo su različiti, a tu činjenicu donosi autorica ing. Ivana Jurčić, koja je u svome članku *"Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini"*, perivoj najdetaljnije istražila.

Slika 16. Katastarski plan Božjakovine, 1862. godine, na lijevoj strani plana prikazan je uređeni perivoj[95]

Što se perivoja Laxenburg tiče, on je vrlo star. Prvi puta je uređivan za vrijeme cara Maksimiljana I. (1459. – 1519.). Perivoj se dodatno širio i preuređivao 1775. u baroknom stilu, 1778. i 1795. godine. Michael Riedel radio je kao nadzornik radova u Laxenburgu od 1789. godine. Za njegova nadzora, Laxenburg se počinje uređivati u neogotičkom stilu. Dakle, Laxenburg nije uređivan u jednom stilu i na njegovom uređivanju radilo je više autora.[96] Autorica Ivana Jurčić primijetila je da je perivoj u Božjakovini u početku bio uređen u baroknom stilu. Analizirajući katastarski plan Božjakovine iz 1862. godine, došla je do sljedećeg zaključka:

[95] Katastarski plan preuzet sa stranice *Mapire.eu* (https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=osm%2C3%2C4&bbox=1811570.8468483281%2C5750364.803865212%2C1814587.7208084585%2C5751797.998145559, posjećeno 14.05.2019)

[96] Jurčić, Ivana, *Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini*. "Kaj" – časopis za kulturu Zagreb, br. 3-4. 1998. str. 98–99.

„Ako se aleja, koja spaja glavnu cestu i gospodarsko dvorište, produži od mjesta loma do ulaza u dvor, ona se na tom mjestu spoji pod vrlo oštrim kutom s potpuno ravnom alejom, koja vodi od glavnog ulaza u „Engleski perivoj.“ Vjerojatno je postojao i treći krak, te su oni zajedno činili pristup dvoru u obliku tzv. „pačje noge“, a to je tipični barokni element od Versaillesa na dalje.“[97]

Ne zna se točno kada je perivoj proširen, ali zna se da ga je dao urediti grof Juraj Drašković. Autorica Jurčić skreće pažnju na podatak da je od 1808. do 1814. godine, Juraj Drašković iznajmio Božjakovinu grofu Festetiću, pa zaključuje da je moguća godina početka radova na proširenju perivoja 1814. godina. Godine 1826. javljaju se prvi dokumenti koji spominju perivoj. To su pisma Jurja Draškovića svome bratu Janku Draškoviću. U pismima se spominju podaci o radovima *„na stakleniku i vrtlarevoj kući, troškovi za rad vrtlara, uređenje kanala kod dvorca, uređenje šetališta uz dvorac, zatim troškovi za „elegantnu ogradu u engleskom vrtu“ i „podizanje mostića na rječici Zelini“.* U pismu se spominju i *„102. različite vrste i odlike drveća, grmlja i cvijeća koje se nalazilo u uzgoju u staklenicima, klijalištima i rasadnicima.“* Godine 1829. pojavljuje se još jedan popis, ovaj puta sa 339. vrsta biljaka. Sve to ide u prilog da je najprije nastao perivoj, jer ne bi imalo smisla napraviti uzgojne površine prije perivoja. Postavljena je i dubinska drenaža za odvodnju vode (zemljište je bilo podvodno zbog rječice Zeline koja se nalazi u blizini). Također, mjesto gdje je nastao perivoj nekada je bila šuma, što svjedoče stari Hrastovi, a po širokim tratinama ucrtanim na katastarskoj karti, može se zaključiti da je zemljište trebalo iskrčiti.[98]

Autorica Jurčić spominje da je perivoj *„oblikovan u krajobraznom slogu.“* Na jugoistočnoj strani perivoja smješteni su dvorac i gospodarske zgrade. Na južnoj i zapadnoj strani bio je manji komad perivoja dok je veći dio bio zapadnije od današnje ceste koja je presjekla posjed. *„Između ova dva dijela nalazio se travnjak koji je služio za vježbe u jahanju“* koji je presijecan stazom koja je spajala perivoj i dvorac. Uz tu stazu i ostale putove uz tratinu, bili su drvoredi jablana i odvodni kanali. Dio gdje su se nalazili rasadnici, odvojen je od perivoja sa živicama. U središnjem djelu perivoja je ucrtan kružni objekt koji je vjerojatno bio sjenica. Također, u nekim dokumentima pronađeni su podaci da je u perivoju postojao *„kineski paviljon, Bahov hram i mostići.“* Ispred dvorca bilo je šetalište u obliku luka a uz sami dvorac nalazile su se breskve i ružičnjaci. Sadnja biljaka i stabala u perivoju potrajala je mnogo godina. Postoji i popis biljaka iz 1829. godine, od kojih su mnoge bile egzotične vrste pa neke

[97] Isto, str.101-102.
[98] Isto, str. 102-104.

od njih nisu mogle preživjeti klimatske uvjete u Hrvatskoj. Rasadnici u Božjakovini su bili veoma bogati pa se bilje uzgojeno u tim rasadnicima prodavalo po okolici: *„Križevcima, Ivaniću, Bjelovaru, Brckovljanima…"* U popisu iz 1829. godine, navodi se da je i *„biskupski vrtlar Franjo Serafin Körble"'* koji je radio na uređenju Maksimira, nabavio 20 sadnica divljih kestena.[99]

Slika 17. Sekvoja - "golemi mamutovac" (Sequoiadendron giganteum)

Autorica Jurčić navodi da je jedina sličnost sa perivojem Laxenburg, *„drvoredi jablana, koji u Laxenburgu prate široke kanale s vodom, što su zapravo regulirani potoci, dok u Božjakovini prate ravne putove, a uski kanali uz njih služe za odvođenje suvišne vode u kišnom perivoju."* Ostali dijelovi perivoja u Božjakovini nemaju sličnosti sa Laxenburgom, tako da priča o uređivanju perivoja u Božjakovini po uzoru na onaj iz Laxenburga nije točna.[100]

[99] Isto, str. 104-105.
[100] Isto, str. 105-107.

U arhivi obitelji Drašković, pronađeni su dokumenti u kojima su navedena i imena pojedinih vrtlara. Zanimljivo je da se spominje i ime Bartola Felbingera[101], značajnog zagrebačkog graditelja, koji je 1829. i 1843. bio u Božjakovini, ali ne spominju se podaci o povodu njegova dolaska. Također, spominje se i ime Leonarda Zornberga[102] koji je 1844. godine obavio mjerenja i izradio plan Božjakovine koji nažalost nije sačuvan u arhivima.[103]

Kada se 1896. godine uredilo državno dobro u Božjakovini, perivoj se i dalje dobro održavao. Uz njega je kraće vrijeme, do 1905. godine, bio uređen i *„šumsko-botanički vrt i šumski rasadnik za potrebe Šumarske akademije.“* Šumsko-botanički vrt imao je uređen dio sa krškom florom, za koju su dopremili i kamenje, a uređeno je i jezero sa močvarnim biljem. Na uređenju perivoja bio je zaposlen i Vítězslav Durchánek[104], koji je *„uredio Botanički vrt i neke perivoje u Zagrebu.“*[105] Još jedan važan uspon u Božjakovini bio je osnivanje vrtlarske škole 1931. godine, a vodili su ju mnogobrojni vrsni stručnjaci.[106]

Nakon drugog svjetskog rata, Božjakovina postaje poljoprivredni kombinat. U ovom razdoblju perivoj se slabo održavao i mnoge vrste biljaka i stabala postepeno nestaju. Kroz sjeverni dio perivoja izgrađena je cesta 1952. godine, koja nije napravila veću štetu, ali je razdvojila perivoj. Godine 1965. perivoj je zaštićen, međutim nitko i dalje nije vodio brigu o njemu. Postojali su i pokušaji da se obave nužni zahvati za obnovu perivoja, 1971. i 1981. godine, ali ti pokušaji nisu zaživjeli.[107]

---

[101] Felbinger, Bartol – *„hrvatski graditelj (Cheb, Češka, 15. IX. 1785 – Zagreb, 17. II. 1871). Najplodniji zagrebački graditelj prve polovice XIX. st. U Zagreb došao 1809. iz Beča, gdje je radio kao zidarski pomoćnik i palir (građevinski poslovođa), te kao crtač na gradnji dvorca u Laxenburgu.“* - Hrvatska enciklopedija (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19167, posjećeno 12.05.2019.)

[102] Zornberg, Leonard – *„rođen je u Galiciji 1803. i pola života je radio na uređenju savskog i kupskog plovnog puta, a onda je kao činovnik Zemaljskog građevnog ravnateljstva sudjelovao na planiranju, projektiranju i izvedbi cesta, mostova, vodogradnja te zemaljskih javnih zgrada.“* – Ekonomska i ekohistorija, časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Zagreb-Samobor: Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju; Meridijani, vol. 3. br. 3. 2007. str. 234.

[103] Jurčić, Ivana, *Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini*. str. 107-108.

[104] Durchánek, Vítězslav- *„hrvatski vrtlarski nadzornik češkoga podrijetla (Jaroměř, Češka, 9. VII. 1857 – Celje, 24. XI. 1924). Školovao se u Tróji i Pragu te Reutlingenu. Usavršavao se u poznatim vrtovima u Njemačkoj, Belgiji i Francuskoj. Od 1883. učitelj u vrtlarskoj školi u Mělníku. Godine 1890. došao je u Hrvatsku i preuzeo dužnost vrtlara Sveučilišnoga botaničkog vrta u Zagrebu, utemeljenoga godinu dana prije.. Djelovao je na unapređenju vrtlarstva u Hrvatskoj više od 30 godina. Uredio je više nasada (npr. na Plitvičkim jezerima) i perivoja (gradski perivoji, perivoj u Božjakovini i više školskih vrtova u Zagrebu) u Hrvatskoj.“* – Hrvatska enciklopedija (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16676, posjećeno 12.05.2019.)

[105] Jurčić, Ivana, *Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini*. str. 108-109.

[106] Isto, str. 111.

[107] Isto, str. 113.

Slika 18. Jedan dio perivoja

3.5. Povijest ostalih objekata na Božjakovečkom posjedu

Prve detaljnije opise ostalih objekata na Božjakovečkom posjedu donose reportaže iz razdoblja kada je Božjakovina bila državno dobro. Tako su 16. rujna 1899. godine, petrinjske novine Banovac objavile kratku reportažu o izletu u Božjakovinu. U reportaži se spominju staje za koje se navodi da imaju plemenite pasmine goveda i bikova za rasplod. Nadalje se spominje mlin, sirana i tvornica žeste.[108]

Novine *Banovac* objavile su reportažu o Božjakovini i 10. listopada 1908. godine. Od gospodarskih objekata, u novinama se spominje peradarnik, staje i tvornica alkohola.[109]

Publicist i pedagog Ivan Mahulja u istarskom glasilu *Pučki prijatelj* (broj 23. iz 1906. godine), napisao je reportažu o svom posjetu Zemaljskom dobru Božjakovina. U svojoj reportaži spomenuo je mnoštvo gospodarskih zgrada. Spomenuo je da su se u stajama nalazile svinje, razne pasmine volova, bikovi, junice, krave, magarci i dva primjerka belgijskih pastuha.[110]

[108] Predrag Topić, *Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2.* Str. 161-163.
[109] Isto, str. 164-165.
[110] Isto, str. 164.

U prosincu 1912. godine, novine Jutarnji list donijele su reportažu o posjetu Bugara u Božjakovini. Novine spominju da su od gospodarskih zgrada posjetili staje, mljekaru, siranu i tvornicu alkohola.[111]

Detaljniji podaci javljaju se u izvještaju pod nazivom; *„Izvještaj o stanju zemaljskog dobra Božjakovine i gospodarske škole za seoske domaćice u Božjakovini“*, izdanom 1925. godine.[112] Od gospodarskih objekata, spominje se *„poljoprivredna pecara“* (misli se na tvornicu špirita) koja je *„oko 600 hektolitara špirita“* slala *„tvornici Vladimira Arka u Zagreb, a džibra je korištena za prehranu stoke.“* Zatim se spominje i mlin koji je bio *„vodenica malog kapaciteta“* i kojeg je katkad pogonio motor od 60 HP, kada bi Zelina presušila. Također, spominju se pilana i mljekara.[113]

Podaci o gospodarskim objektima javljaju se i 1957. godine u glasilu *Agronomski glasnik*, gdje je objavljen članak *Perspektivne mogućnosti za povećanje mliječne proizvodnje na dobrima* u kojem se ing. Mato Škorić dotakao Božjakovine. Mato Škorić u članku je spomenuo da Božjakovina ima *„moderne i dobre staje za smještaj 500 krava, tavanski prostor nad stajama dovoljan da se spremi balirano sijeno sa svih površina pod krov, silotornjeve kapaciteta za preko 70 vagona, i kraj svega toga tvornicu žeste s kapacitetom džibre od 300 hl na dan.“*[114]

3.5.1. Opisi objekata po svjedočanstvu

Iako postoje određeni podaci o ostalim objektima na posjedu, objekte je teško prepoznati „in situ“, odnosno potreban je netko tko dobro poznaje posjed i objekte na njemu. Objekte na posjedu i noviju povijest Božjakovine, odlično poznaje stanar Draškovićevog dvorca. Stanar dvorca radio je na dobru Božjakovina od 1964-1999. godine, a u dvorcu živi od 1973. godine. Stanar dvorca želio je ostati anoniman, stoga će se u nastavku spominjati pod nazivom „svjedok“.

[111] Isto, str. 165-166.
[112] Roksandić, Drago, Damir Agičić, *Spomenica Josipa Adamčeka.* Str. 414.
[113] Isto, str. 421.
[114] Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva, *Perspektivne mogućnosti za povećanje mliječne proizvodnje na dobrima*. Zagreb: Hrvatsko agronomsko društvo, svezak 5, 1957. Str. 160.

Objekt za održavanje

Objekt za održavanje nalazi se sjeverno od dvorca. Svjedok kaže da je u vrijeme Agrokombinata služio kao objekt za održavanje. U njemu su se nalazili mehaničarske, stolarske, električarske i strojobravarske radionice. U dvorištu ovog objekta smještena su i dva silosa. Na mjestu ovog objekta na katastarskoj karti iz 1862. godine nalazila se zgrada slične dužine, moguće je da je na ovome mjestu nekada stajala staja koja se koristila i u razdoblju državnog dobra Božjakovine.

Slika 19. Objekt za održavanje, jugozapadni dio **Slika 20. Dvorište objekta za održavanje**

Menza i objekt sa stanovima i kancelarijom

Ovi objekti sličnih su dimenzija i izgrađeni su u razdoblju kada je Božjakovinom upravljalo državno dobro. Da su izgrađeni u razdoblju kada je državno dobro upravljalo Božjakovinom, svjedoči godina (1901.) upisana na dimnjaku objekta smještenog na sjevernijem djelu posjeda. Za spomenuti objekt, svjedok govori da je u doba Agrokombinata služio kao menza za radnike. Za objekt smješten južnije svjedok tvrdi da je na prvom katu imao stanove za zaposlenike a u prizemlju su bile kancelarije agrokombinata gdje se vršila dispozicija radnih snaga. Između ova dva objekta u vrijeme agrokombinata sagrađena je nadstrešnica gdje su bila parkirana vozila.

Slika 21. Zgrada koja je služila kao menza i dimnjak sa upisanom 1901. godinom i imenom „Franjo Kovač“

Slika 22. Zgrada koja je služila kao kancelarija i stanovi

Sortirnica

Sortirnica je objekt kojim je upravljala Agrokoka i koji je služio za sortiranje jaja koja su se dobivala od kokoši nesilica iz obližnje farme. Svjedok tvrdi da su se na mjestu sortirnice nekada nalazile staje.

Lijevi dio sortirnice bio je staja u kojoj se čuvalo 3 para konja. Dva para konja služila su za potrebe održavanja vinograda Božjakovečkog dobra. Jedan par konja služio je za kočiju. Stanar dvorca spomenuo je da se između ovih zgrada nalazio objekt gdje su se parkirale prikolice sa mineralnim gnojivom (da gnojivo ne bi kisnulo) koje se koristilo u poljoprivredi. Desni dio sortirnice bio je staja koja je služila je za čuvanje goveda.

Kasnije se ovaj kompleks preuredio, staje su sa objektom za smještaj prikolica uređene kao sortirnica jaja za tvrtku Agrokoka. Objekt koji se nalazi ispred staja uređen je kao kancelarija Agrokoke.

Slika 23. Sortirnica, prema prozorima se može zaključiti da je ovaj objekt nekad služio kao staja

Staja

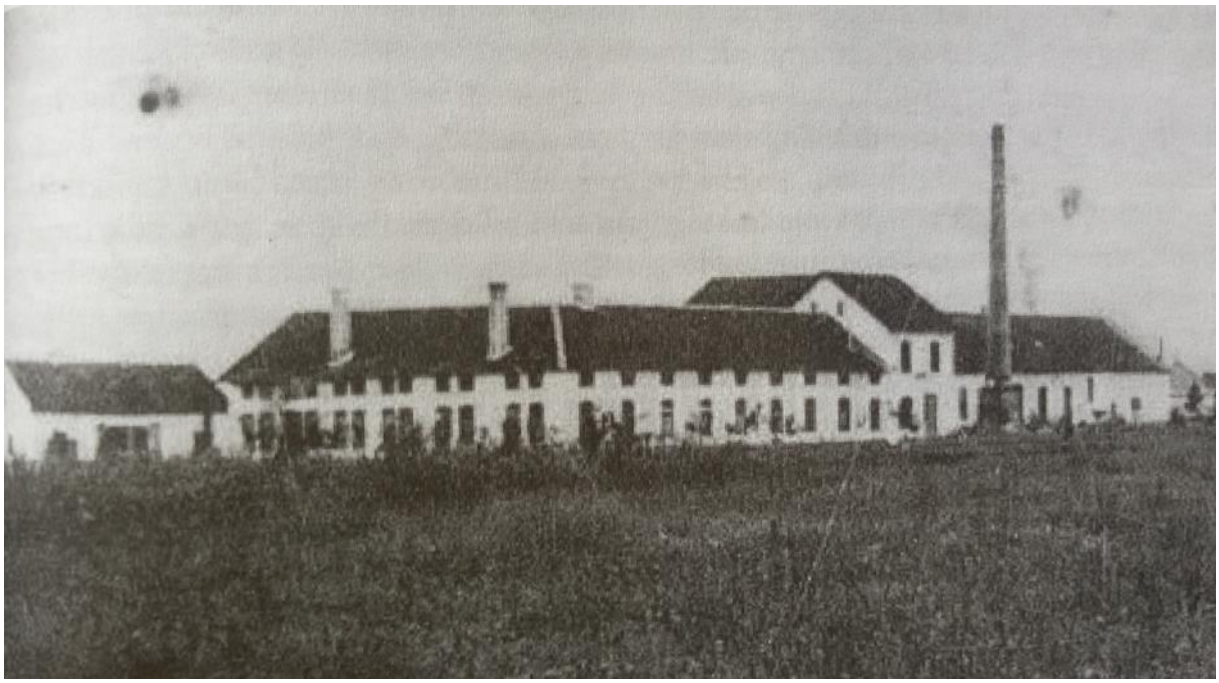
Ovaj objekt nekada je služio kao staja za krave, a u međuvremenu je porušen. Izgleda da je ovaj objekt bio sagrađen još za vrijeme grofova Drašković jer je smješten na mjestu gdje je ucrtan objekt istih dimenzija u katastarskoj karti iz 1862. godine.

Slika 24. Temelj nekadašnje staje

Tvornica i mlin

Nekada se istočno od „sortirnice“ nalazila tvornica žeste ili špirita. Ova tvornica izgrađena je za vrijeme državnog dobra Božjakovina, a spominje se u već spomenutim izvještajima iz Božjakovine i u *Agronomskom vjesniku* iz 1957. godine. Svjedok je za tvornicu spomenuo da je bila velikih dimenzija sa visokim dimnjakom. Također, spomenuo je da je tvornica proizvodila špirit za tvrtku Badel i da je srušena negdje krajem 1960-ih ili početkom 1970-ih godina.

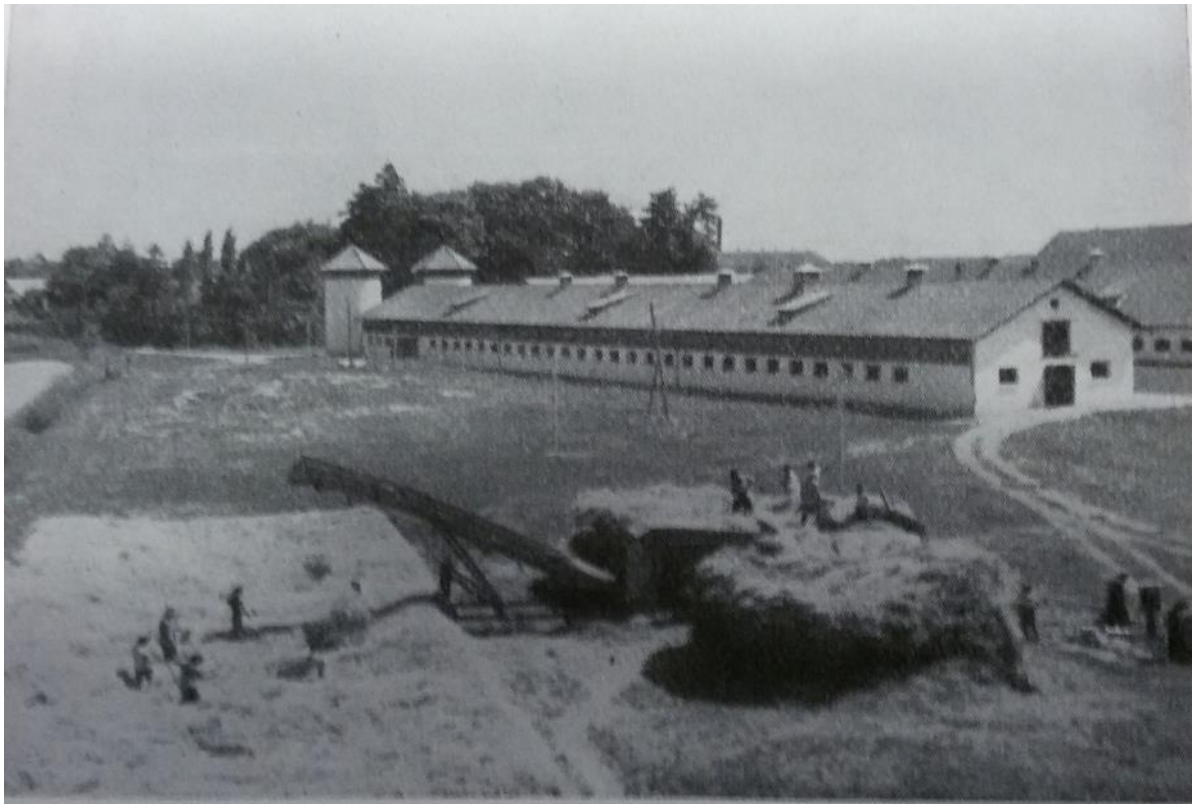
Slika 25. Tvornica špirita[115]

Sjevernije od tvornice nalazio se mlin. Mlin se spominje u već spomenutom izvještaju iz Božjakovine, dok svjedok spominje da se mlin nalazio na rječici Zelini i u njemu se proizvodilo brašno. Također, svjedok je spomenuo da je mlin imao i betonsku branu koja je uklonjena promjenom toka rječice Zeline. Mlin je srušen 1970-ih godina.

[115] Slika preuzeta iz knjige "*Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2.*" (Topić, Predrag, Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2. Dugo Selo: Gradska knjižnica, 2015.)

Farme

Ove farme izgrađene su krajem 40-ih ili početkom 50-ih godina. Najstarije podatke o njima donosi nam već spomenuti *Agronomski vjesnik* iz 1957. godine koji spominje da su to moderne farme za smještaj 500 krava i sa velikim tavanskim prostorom za sjeno. Svjedok spominje da su ove farme 1966. godine preuređene za smještaj 136.000 kokoši nesilica u svrhe tvrtke *Agrokoka.*

Slika 26. Farma 1950-ih godina[116]

[116] Slika preuzeta iz knjige knjige *''Enciklopedija Jugoslavije 2 Bosna – Dio''* Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ 1956.

Bunari

Od ostalih objekata valja spomenuti bunare. Jedan bunar nalazi se južno od „sortirnice“. Drugi bunar nalazi se pored dvorca, sa istočne strane, a treći bunar nalazi se zapadnije od dvorca, u perivoju. Za treći bunar stanar spominje da ima hidrofor koji se nekad koristio za opskrbu dvorca.

Slika 27. Jedan od bunara na Božjakovečkom posjedu

Motel

Na području perivoja nalazi se Motel sagrađen 1970-ih godina. Motel je radio sve do početka 1990-ih godina kada je napušten i devastiran. Pokraj motela sagrađeno je dječje igralište koje je također napušteno. Motel i igralište sagrađeni su neplanski, na mjestu nekadašnjeg staklenika (izgrađenog u svrhe vrtlarske škole) i to u središtu perivoja, odmah pored stabla mamutovca (sekvoje). Stanar dvorca spominje jarak u perivoju koji je iskopan radi bazena koji se trebao urediti kao dio ponude motela.

Slika 28. Motel

Obiteljske kuće

Na području koje se nalazi odmah na ulazu u perivoj, točnije ne u samom perivoju već na granici s njim, nalaze se dvije obiteljske kuće. Povijest ovih kuća nije poznata jer ne postoje nikakvi zapisi, međutim stanar dvorca je spomenuo da su ove kuće već bile izgrađene 1964. godine.

Vrtlarska škola

Zgrada vrtlarske škole smještena je u perivoju i danas je to obiteljska kuća. Vrtlarska škola u Božjakovini osnovana je 1931. godine. U to vrijeme direktor dobra bio je Julije Oberhofer, a vrtlarsku školu vodio je ing. Ciril Jeglič.[117] Vrtlarska škola formirana je kao dvogodišnja i svake godine je primala 15 učenika, a za upis bilo je potrebno imati *„jednogodišnju praksu iz svih grana vrtlarstva.“* Ono što treba posebno naglasiti u vezi ove škole je to da je ova škola bila prva takve vrste u Hrvatskoj i ondašnjoj kraljevini Jugoslaviji.[118][119]

Slika 29. Zgrada vrtlarske škole danas

Kapela sv. Ivana Nepomuka

Nekada se nedaleko dvorca nalazila kapela posvećena sv. Ivanu Nepomuku koja je srušena 1962. godine. Kapelu je dala izgraditi Katarina Drašković 1744. godine, a vizitator Adam Anton Čegetek spominje ju 1746. godine i spominje da je bila zidana. Autorica Ana Dobrinović spominje da je kapela bila oslikana *„prizorima križnog puta.“*[120]

[117] Ivana Jurčić, Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini. ''Kaj'' – časopis za kulturu Zagreb, br. 3-4. 1998. str. 111

[118] Predrag Topić, *Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2*. Str. 152.

[119] Potrebno je spomenuti da se osim vrtlarske škole, u sklopu dobra Božjakovina nalazila i gospodarska škola za seoske domaćice osnovana 1923. godine. Međutim, iz razloga što ta škola nije bila smještena na prostoru perivoja i upravnog i gospodarskog djela dobra Božjakovine, već u mjestu Dvorišće (današnje Donje Dvorišće), o njoj se neće govoriti u ovom radu.

[120] *Enciklopedija likovne umjetnosti svezak 4.* Zagreb: jugoslavenski leksikografski zavod, 1964. Str. 624.

4. Obnova i revitalizacija perivoja i dvorca Drašković

4.1. Vlasništvo

Rješenje vlasničkog pitanja prvi je korak u realizaciji projekta. Perivoj i dvorac u Božjakovini su, kao što je spomenuto, nekoliko puta mijenjali vlasnika. Draškovići su najprije dvorac i perivoj prodali Ferdi Šaju, potom ga je on prodao vladi Kraljevine Hrvatske (u sklopu tadašnje Austrougarske monarhije). Raspadom Austrougarske monarhije 1918. godine, dvorac i perivoj postali su vlasništvo oblasnog i poljoprivrednog dobra, od vremena „prve Jugoslavije" (1918-1941.) pa sve do SFRJ Jugoslavije (1945-1991.). Godine 1994. Božjakovina je postala dioničko društvo, a Enver Moralić većinski vlasnik.[121]

Da bi se postalo vlasnikom nekog zemljišta i objekata na njemu, najprije je potrebno u potpunosti istražiti sve vlasničke i imovinsko-pravne detalje o zemljištu i objektima koji se kupuju. Princip stjecanja vlasništva nad nekim zemljištem ili objektom isti je o kojem god se interesu radilo. U ovom slučaju, kada se uređuju turističke destinacije, zemljište i objekti se kupuju od vlasnika prema dogovoru. Treba spomenuti da se u slučaju drugačije prirode problema vlasništva (poput nelegalnog vlasništva i slično), problem rješava drugim pravnim putem, najčešće preko ureda za imovinsko-pravne poslove. Da bi se otkrili vlasnici katastarskih čestica, potrebno je otići u katastarski ured ili putem interneta na stranici *„Zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra - javna aplikacija"* zatražiti posjedovni list i saznati tko je korisnik čestice i na koji se način čestica koristi. Također, potrebno je izvaditi i gruntovnicu (vlasnički list) koji je pravi dokaz vlasništva a *„vode se u zemljišnoknjižnim odjelima pri općinskim sudovima."*[122] Međutim, pošto je pitanje vlasništva delikatan posao, ova tematika se neće detaljnije obrađivati, već će se samo spomenuti sveukupni broj čestica na određenom djelu Božjakovečkog posjeda.

Današnji podaci pokazuju da je posjed u Božjakovini parceliziran na više katastarskih čestica. Dvorac sa gospodarskim zgradama parceliziran je na sedam čestica. Treba spomenuti da za Draškovićev dvorac postoje informacije o više vlasnika i to njih četiri. Jedan vlasnik je Božjakovina d. d. a ostalo su privatne osobe, s time da jedna osoba još uvijek stanuje u

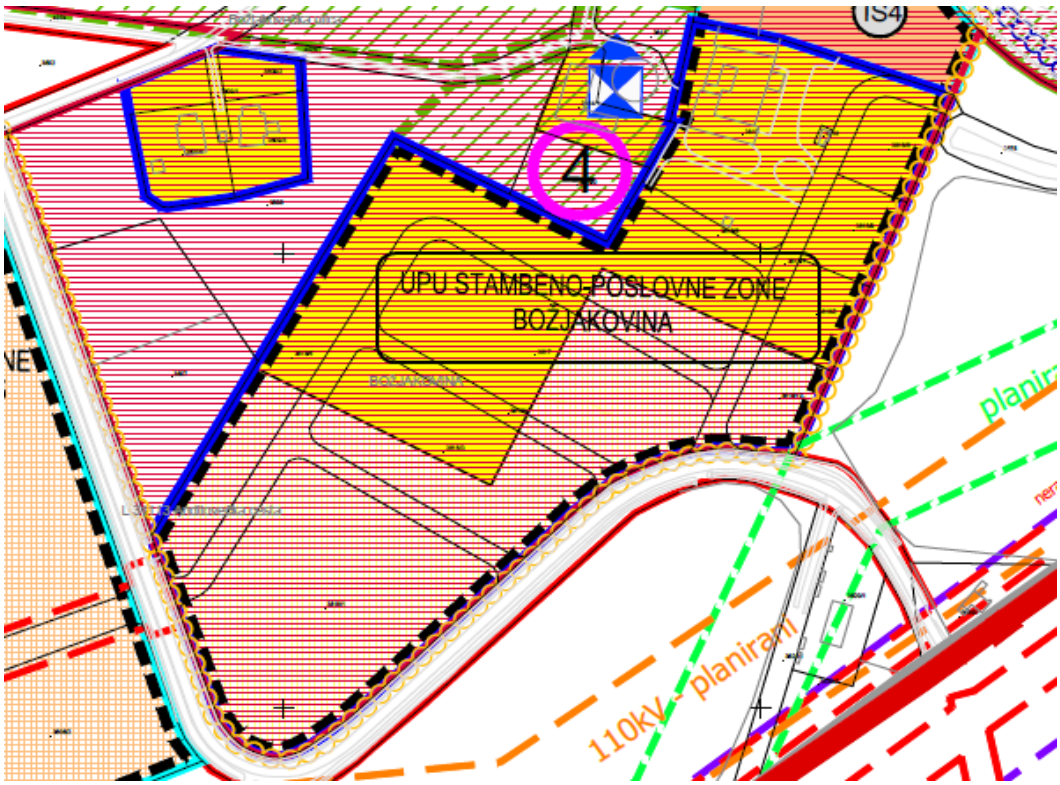
[121] Božjakovina d.d, Povijest (https://www.bozjakovina.hr/o-nama/povijest, Posjećeno 10.05.2019.)
[122] Ministarstvo pravosuđa i Državna geodetska uprava (https://oss.uredjenazemlja.hr/public/index.jsp, posjećeno 10.05.2019.)

dvorcu. Perivoj u njegovom nekadašnjem obujmu, parceliziran je na šest čestica. Zemljište i srušena staja na istočnom djelu posjeda (na granici posjeda) podijeljeno je na pet katastarskih čestica a zemljište južno od perivoja i dvorca parcelizirano je na dvanaest katastarskih čestica. Dakle, na području Božjakovečkog posjeda postoji sveukupno trideset katastarskih čestica (u katastarske čestice posjeda nisu ubrojene ceste).

Slika 30. Crvenom linijom istaknut Božjakovečki posjed sa katastarskim česticama

Treba spomenuti da se osim staje koja je već srušena, planira srušiti i kompleks farme, jer su preko ovih objekata razgraničene parcele. Razlog zašto su parcele na istočnom i južnom djelu parcelizirane na način da se spomenute zgrade ruše, je taj što ovaj dio posjeda spada pod stambeno poslovnu zonu Božjakovine. Stoga, za proširenje Božjakovečkog posjeda (kao turističkog odredišta) na ovaj dio zemljišta, trebalo bi se nagoditi sa općinom Brckovljani u koju Božjakovina pripada te otkupiti zemljište.

Slika 31. Stambeno-poslovne zone Božjakovina

4.2. Obnova i revitalizacija dvorca

Sadašnje stanje dvorca

Sadašnje stanje dvorca je vrlo dobro (ako se uzme u obzir stanje brojnih drugih dvoraca u Hrvatskoj). Problemi koje dvorac ima uglavnom su povezani sa kapilarnom vlagom, a ostala oštećenja odnose se na stolariju dvorca (prozori, vrata, stepenice, trijem itd.).

4.2.1. Obnova dvorca

Temelj i podrum

Kapilarna vlaga koja se nalazi u podrumu čest je slučaj kod brojnih građevina. Primarni je razlog način gradnje onog vremena i nedostatak znanja o hidroizoliranju. Drugi razlog je blizina dvorca i rječice Zeline te podvodno tlo.

Za kompletno uklanjanje vlage i zaustavljanje plavljenja podruma trebalo bi postaviti hidroizolaciju temelja, te je potrebno izbetonirati pod. Jedno od rješenja je da se cijeli temelj omota bentonitnom hidroizolacijom.[123] Ova vrsta hidroizolacije sastoji se od čvrstog geotekstila u kojima se nalaze granule bentonita, a postavlja se na način da se lijepi na svježi beton. Trebalo bi oko dvorca opkopati temelje, cigle koje su oštećene ostrugati do zdravog djela, pokrpati betonom i na beton nalijepiti izolaciju. Nakon lijepljenja izolacije dio temelja koji se nalazi iznad zemlje ožbukao bi se u stilu kakav je nekad bio. Isti postupak bi trebalo napraviti i unutar podruma. Podrum nema temeljnu ploču (betonski pod) već samo nabijenu zemlju, stoga ne bi bio problem izvesti ovakav način hidroizolacije. Nakon hidroizolacije, potrebno je izbetonirati temeljnu ploču koja bi se također izolirala na isti način. Na ovaj način riješen je problem kapilarne vlage u dvorcu, a betoniranjem temeljne ploče učinila bi se i konsolidacija cijele konstrukcije dvorca.

Nakon rješenja hidroizolacije, potrebno je kvalitetno obnoviti cjelokupni prostor podruma. Prostor bi ostao istog izgleda, stoga bi trebalo ciglene svodove obnoviti na propisan način. Sve cigle koje su teže oštećene zamijenile bi se novima, dok bi se oštećeno vezivo zamijenilo cementnom masom. Cijeli strop impregnirao bi se bezbojnom hidrofobnom impregnacijom, a impregnirao bi se i pod.

Prizemlje i prvi kat

Prizemlje i prvi kat dvorca su u relativno dobrom stanju. Postavljanjem hidroizolacije i betoniranjem temeljne ploče, uklonila bi se vlaga i konsolidirala konstrukcija pa se u prizemlju mogu obaviti svi potrebni radovi. Iz razloga što prizemlje nema ukrase na zidovima, u cijelom prizemlju uklonila bi se stara žbuka te bi se zidovi mogli dodatno konsolidirati, uvesti nova električna instalacija i na kraju ožbukati. Nakon žbukanja, potrebno je zid izgladiti, impregnirati i okrečiti u bijelu boju. Prvom katu bi se pristupilo opreznije, zbog štukatura na stropovima. Na mjestima gdje je potrebno, strop bi se pokrpao i izgladio i potom okrečio u bijelu boju.

[123] Natrij bentonit - *„Specijalna, netoksična, kemijski inertna vrsta gline vulkanskog porijekla nastala prije više milijuna godina. Jedinstvena karakteristika ovog prirodnog materijala je kapacitet povećanja volumena nakon kontakta s vodom. U takvom stanju, natrij bentonit može povećati svoj volumen 15-16 puta više od svog volumena u suhom stanju i postaje potpuno nepropusni gel.“* – Voltex bentonitna membrana za podzemne hidroizolacije (https://www.arhitekti-hka.hr/files/file/pdf/baza-proizvoda/dracomerx/Brosura_Voltex.pdf, posjećeno 16.05.2019.)

Od stolarskih radova, zamijenili bi se, popravili i premazali prozori i vrata. Zamijenjeni prozori bili bi vjerni originalu i bili bi drveni i bijele boje. Od ostale stolarije trebalo bi urediti stepenice koje su istrošene. Na nekim mjestima zamijenila bi se stara gazišta i postavila nova, dok bi rukohvat bio kvalitetno restauriran. Izvršila bi se i rekonstrukcija drvenog trijema.

Krov

Što se tiče krova dvorca, desno krilo ima novo krovište i crijep zbog hitne intervencije koja je uslijedila zbog urušavanja krova usred nevremena. Lijevo krilo dvorca ima stariji crijep i na ovom djelu krov bi se raskrio, po potrebi učvrstila krovna konstrukcija i postavio novi crijep.

Fasada

Potrebno je kompletno ukloniti staru fasadu dvorca. Iz razloga što dvorac ima ravne zidove, bez ukrasa, postavila bi se kontaktna fasada. Fasada se postavlja u slojevima. Najprije se na dobro očišćeni zid stavlja lijepilo za mineralnu vunu, zatim se nalijepi kamena vuna, potom se stavi lijepilo za armiranje i na lijepilo armaturna mrežica. Nakon toga se cijela površina zagladi ljepilom na koje se postavlja podloga i na koncu premaže završnom bojom.[124] Završna boja bila bi ista, tamnija žuta sa crvenim linijama. Cijela fasada bila bi od 15 do 20 centimetara debljine.

Ovom fasadom dvorac bi se kvalitetno zvučno i temperaturno izolirao i smanjili bi se troškovi režija.

[124] Kontaktna fasada, Knauf Insulation (https://www.knaufinsulation.rs/kontaktna-fasada, posjećeno 16.04.2019.)

4.2.2. Revitalizacija dvorca

Dvorac bi se uredio kao hotel i restoran. Hotelske sobe bile bi na prvom katu i prizemlju lijevog krila dvorca, a prizemlje bi se uredilo kao restoran sa terasom koja bi se nalazila na zapadnoj strani dvorca.

Najbolji način prenamjene dvorca u hotel je primjer takozvanog *„heritage hotel“* odnosno *„hotel baština.“*

Pravilnik o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine Hoteli (NN 56/2016 (17.6.2016.) koji donosi Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, daje pojašnjenje o pojmu hotel baština (heritage hotel), njegovim standardima i uvjetima. Spomenuti pravilnik osvrnuo se na pojam hotel baština u poglavlju 3.1. članak 29. u pet točaka:

„(1) Hotel baština je objekt u kojem se gostima pružaju usluge smještaja i doručka.

(2) Hotel baština mora biti u pretežito starim, tradicijskim, povijesnim, ruralno-urbanim strukturama i građevinama, uređen i opremljen na tradicijski način.

(3) Hotel baština je funkcionalna cjelina koju čini dio građevine, jedna ili dvije građevine. Svaka građevina ili dio građevine mora imati zasebni ulaz, horizontalne i vertikalne komunikacije. Ugostiteljski sadržaji u kojima se pružaju ugostiteljske usluge mogu biti odvojeni javnom ili zajedničkom površinom. U ugostiteljske sadržaje (recepcija, smještajne jedinice, sadržaji za pripremu i usluživanje jela, pića i napitaka i drugo) može se ulaziti neposredno iz vanjskog prostora.

(4) Hotel baština mora imati: prijemni hol s recepcijom, smještajne jedinice, zajednički sanitarni čvor, a može imati i druge sadržaje u funkciji turističke potrošnje.

(5) Smještajne jedinice u Hotelu baština mogu biti: sobe, obiteljske sobe i hotelski apartmani. “[125]

Prema uvjetima koje donosi spomenuti pravilnik prikazat ću ideju uređenja Draškovićevog dvorca u hotel baština.

[125] Narodne novine, *Pravilnik o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine Hoteli*, NN 56/2016 (17.6.2016.). (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2016_06_56_1451.html posjećeno 16.04.2019.)

Recepcija

Recepcija hotela bila bi smještena u predvorju dvorca i radila bi 24 sata dnevno. Recepcija bi imala stol i stolice za goste. Bio bi istaknut cjenik na engleskom i hrvatskom jeziku, ponuđene usluge telefona, pošte i dostave poruka gostima. Bilo bi troje zaposlenih recepcionara koji bi radili u smjenama (tri smjene) i koji bi imali znanje najmanje jednog stranog jezika. Predvorje dvorca imalo bi po svim pravilima uređen sanitarni čvor koji bi se nalazio na srednjem dijelu dvorca (dio gdje se spajaju lijevo i desno krilo dvorca), sa označenim ženskim i muškim zahodom. Predprostor zahoda imao bi umivaonik, ogledalo, policu i koš za otpatke. Gosti hotela imali bi na raspolaganju kutiju za prvu pomoć, telefon za interne i vanjske pozive, mogućnost slanja faksa i e-maila, osigurano parkirališno mjesto i mogućnost čuvanja prtljage dulje od jednog dana.

Klima i grijanje

U dvorcu bi se uvelo centralno grijanje, uz mogućnost korištenja kamina koji već postoje u dvorcu. Ugradili bi se i klima uređaji bez vanjske jedinice koji ne bi narušavali vanjski izgled dvorca a koristili bi se za vrućih dana.

Čistoća i održavanje

U dvorcu bi bilo zaposleno nekoliko čistača ili čistačica koji bi vodili brigu o dvorcu. Također, postojao bi i domar u dvorcu koji bi se bavio fizičkim poslovima (popravci i sl.) i održavanjem. Čistači i domar imali bi radni prostor u podrumu lijevog krila dvorca gdje se danas nalaze ostave.

Horizontalne i vertikalne komunikacije

Dvorac posjeduje jedno stubište u desnom krilu dvorca i jedno stubište u lijevom krilu dvorca. Dizalo se ne bi postavljalo u dvorcu da ne bi narušilo unutarnji izgled dvorca. Postojala bi mogućnost prijenosa prtljage u hotelske sobe.

Smještaj - sobe

Dvorac bi imao pet soba, od kojih dvije na prvom katu i dvije u prizemlju lijevog krila dvorca. Sobe na prvom katu dvorca bile bi jednokrevetna (15m²) i dvokrevetna (20m²). Svaka soba imala bi kupaonicu a ispred soba postojao bi hodnik kojim bi se dolazilo do prostorija. Prizemlje bi imalo jednu dvokrevetnu sobu (20m²) i obiteljsku sobu (33m²). Prvi kat desnog krila dvorca imalo bi jedan apartman (32m²) opremljen sa predprostorom, prostorijom za spavanje i boravak te kupaonicom.

Sobe bi bile opremljene krevetima, noćnim ormarićima, tepihom, stolom, policama, garderobnim ormarima s policama i ladicama te djelom za vješanje odjeće, ogledalom, noćnim svjetiljkama, rasvjetom i slikama za uljepšavanje prostora. Također imale bi i televizor, radio, telefone, sef, mini bar, pisaći pribor, plan evakuacije, javljač požara, mogućnost dječjih krevetića na zahtjev i slično. Sobe bi se održavale svaki drugi dan (čišćenje, mijenjanje posteljina i slično).

Restoran

Dvorac bi imao restoran koji bi se nalazio u prizemlju desnog krila dvorca. U restoran bi se ulazilo sa glavnog ulaza u dvorac (istočna strana), iza recepcije. Restoran bi imao propisno uređenu kuhinju koja bi bila smještena u krajnjem desnom dijelu dvorca u kojoj bi bio zaposlen određen broj kuhara i pomoćnika. Ispred kuhinje bio bi smješten šank sa barskim stolicama i ovdje bi radio jedan šanker. Lijevi dio prizemlja desnog krila, bio bi uređen sa stolovima i stolicama. Restoran bi imao i terasu koja bi se nalazila sa zapadne strane dvorca. Terasa bi bila veličine oko 25 kvadrata, a imala bi pristup restoranu sa postojećeg ulaza/izlaza na zapadnoj strani dvorca. Terasa bi bila uređena na način da što manje kvari ambijent dvorca i imala bi stolice, stolove i prikladne suncobrane. Restoran bi koristili gosti dvorca, ali i ostali posjetitelji.

Podrum

Kao što je spomenuto, podrum lijevog krila bio bi uređen kao poslovni prostor čistača i domara. Također, jedan dio lijevog krila bio bi uređen kao kotlovnica. Podrum desnog krila dvorca ostao bi i dalje vinski podrum, adekvatno uređen i sa velikim bačvama u kojima bi se

čuvalo vino iz vinskog podruma sv. Jakob iz obližnjih Brckovljana. Vino bi se posluživalo gostima i posjetiteljima restorana.

Tavan

Tavan dvorca bio bi adekvatno obnovljen i ne bi imao nikakvu namjenu.

4.3. Obnova i revitalizacija ostalih zgrada na području Božjakovečkog posjeda

Obiteljske kuće

Na Božjakovečkom posjedu postoje četiri obiteljske kuće. Od ove četiri kuće, otkupile bi se dvije kuće u perivoju, iza motela. Kuće su spojene jedna s drugom i stilom se ne uklapaju u perivoj. Kuće bi se porušile i na njihovom mjestu preselila drvena kuća posavskog stila. Nekada su se u okolici Božjakovine gradile tradicionalne drvene kuće posavskog stila i mnoge od njih postoje i danas, ali su nažalost zapuštene ili propadaju. Preseljenjem drvene kuće spasio bi se jedan kulturni spomenik ovoga kraja i svojom ljepotom savršeno bi se uklopio u perivoj. Jedan dio drvene kuće uredio bi se u tradicionalnom stilu, sa namještajem iz toga vremena, dok bi se drugi dio uredio kao mali info centar. Info centar imao bi jednog zaposlenika ili volontera koji bi kuću otvorio za posjetitelje u određenom djelu dana, dok bi s druge strane mogao dati informacije o kući i perivoju.

Sortirnica

Sortirnica koja se nalazi istočno od dvorca otkupila bi se od sadašnjeg vlasnika i preuredila kao gospodarska škola. Gospodarska škola imala bi program po uzoru na već postojeće gospodarske škole u Hrvatskoj, i to u sektoru poljoprivrede, prehrane i veterine u kojima bi postojali sljedeći smjerovi:

1.) poljoprivredni tehničar – opći

2.) vrtlar

3.) cvjećar

4.) pomoćni cvjećar (za učenike s teškoćama u razvoju)

5.) poljoprivredni gospodarstvenik

Iz razloga što su stariji objekti koje tvore ovaj kompleks (staje za krave i konje) izgubile izvorna obilježja, ove zgrade bi se porušile i na ovom mjestu napravio novi objekt koji bi bio adekvatno uređen za školu i imao što manje upadljiv izgled. Prednji dio škole (okrenut prema dvorcu) uredio bi se kao uredi i zbornica za ravnatelja, profesore i ostale zaposlenike škole. Ostali dio uredio bi se kao učionice, dok bi se iza škole dogradio jedan niži objekt koji bi bio kuhinja za učenike i profesore.

Staja

Kao što je već spomenuto, staja nedaleko sortirnice je u potpunosti srušena i od nje su ostali samo temelji. Međutim, vrijedilo bi na ovom mjestu ponovno izgraditi staju, ali kao tri zasebna objekta radi lakšeg održavanja i orijentacije. Svaki objekt bio bi duljine 20 metara, širok 7 metara, dok bi visina bila 8 metara. Prizemlje staje bilo bi visoko četiri metara, dok bi tavan bio visok četiri metara i služio za spremanje sjena za potrebe životinja. Prizemlje bi bilo uređeno na način da bi svaki odjeljak sa određenim životinjama imao posebni vanjski ulaz, dok bi iza svakog objekta postojala gnojnica gdje bi se izbacivale fekalije životinja.

Prvi objekt bio bi uređen na sljedeći način; prostor u duljini od pet metara služio bi za čuvanje alata i u njemu bi bile uređene stepenice koje bi vodile u tavanske prostore. Idućih deset metara adekvatno bi se uredio za čuvanje konja. U staji bi bilo smješteno pet konja; dva konja bila bi namijenjena za kočiju (fijaker), dok bi ostala tri bili namijenjeni za jahanje. Idućih pet metara bilo bi uređeno kao prostor za čuvanje kočije (fijakera).

Idući objekt od dvadeset metara bio bi adekvatno uređen za držanje deset Holstein-frizijskih goveda[126] koja bi davala mlijeko.

Idući objekt od dvadeset metara uredio bi se za čuvanje određenog broja ovaca, koza i kokoši, koji bi davali mlijeko i jaja.

[126] Holstein-frizijska pasmina goveda – "Najmliječnija pasmina na svijetu namijenjena samo proizvodnji mlijeka. Nastala je u SAD-u selekcijom od crnošare istočno frizijske pasmine. U većini zemalja Europe ova pasmina predstavlja osnovu mlijekarske proizvodnje". Agroklub (https://www.agroklub.com/baza-stocarstva/govedarstvo/holstajn-frizijska-pasmina-7/, posjećeno 16.05.2019.)

Ove staje služile bi u više svrha. Prva svrha bila bi za održavanja praktične nastave gospodarske škole, gdje bi učenici uz nadzor profesora održavali staje i vodili brigu o životinjama.

Druga svrha bila bi turizam gdje bi gosti dvorca i ostali posjetitelji mogli imati na raspolaganju konje koje bi mogli jahati i imali bi kočiju kojom bi se moglo obići posjed ali i okolicu Božjakovine.

Treća svrha bila bi prehrambene naravi, gdje bi jaja, mlijeko i mliječni proizvodi bili na raspolaganje restoranu u dvorcu i služili za prehranu gostiju dvorca i ostalih posjetitelja restorana.

Menza

Objekt koji je nekada služio kao menza u vrijeme Agrokombinata, uredio bi se kao prostor za upravljanje zelenim površinama dobra Božjakovine. Te zelene površine održavali bi učenici koji obavljaju praksu, zajedno sa profesorima koji bi vodili praktičnu nastavu. U prizemlju zgrade bili bi smješteni garderobni prostori za učenike koji obavljaju praktičnu nastavu. Na katu zgrade nalazili bi se uredi za profesore.

Objekt ima problema sa vlagom, uništenim zidovima, stolarijom i dotrajalim krovom. Postupak obnove bio bi isti kao i kod dvorca. Također, iz razloga što je zgrada poprilično prostrana, povisio bi se tavanski prostor. Dozidalo bi se nekoliko redova cigli u visini od jednog metra i na njemu uredila nova krovna konstrukcija.

Stambeni objekt

Objekt koji je nekada služio kao kancelarija i u kojem su bili stanovi radnika na dobru Božjakovina, uredio bi se kao prostor za održavanje tečaja i kao knjižnica za polaznike gospodarske škole ali i kao knjižnica otvorena široj javnosti. Prostor za održavanje tečajeva uredio bi se u prizemlju i u njemu bi se održavali tečajevi za starije uzraste a vezani su uz gospodarske grane, od vinogradarstva, poljodjelstva, stočarstva i slično. Prvi kat uredio bi se kao knjižnica. Srednji dio prvog kata uredio bi se kao pult gdje bi se posuđivale knjige, desni dio prvog kata uredio bi se kao uredski prostor i čitaonica dok bi se lijevi dio uredio sa policama za knjige. Tavanski prostor ovog objekta također bi se podigao za jedan metar i

također bi se uredio za čuvanje knjiga. U njemu bi se postavili arhivski pokretni regali radi veće iskoristivosti prostora i čuvanja većeg broja knjiga. Knjižnica bi posjedovala literaturu vezanu uz gospodarstvo, veterinu, književnost i slično. I ovaj objekt zahtjeva detaljnu obnovu, na isti princip kao i dvorac.

Objekt za održavanje

Objekt za održavanje u obliku je slova C, duljine je oko 80 metara dok su njegova "krila" dugačka oko 25 metara. Širina kompleksa je 4-6 metara dok je visina 6-7 metara. U dvorištu ovog objekta nalazi se još jedna manja gospodarska zgrada i dva silosa, dok je na južnom krilu kompleksa dozidan objekt duljine oko 10 metara i širine oko 6 metara.

Sjeverni dio kompleksa uredio bi se u svrhe gospodarske škole i održavanja perivoja i ostalih zelenih površina. U lijevom krilu čuvali bi se razni alati i strojevi potrebni za održavanje posjeda, dok bi se desno krilo uredilo kao garaža za vozila koja bi se koristila u svrhe održavanja. Jedan dio desnog kompleksa uredio bi se kao prostor za servisiranje strojeva i vozila. Objekt u dvorištu kompleksa bi se srušio.

Slika 32. Crvenom linijom označen sjeverni dio kompleksa

Južni dio kompleksa uredio bi se kao muzej Božjakovine. Muzej bi primarno obuhvatio prostor posjeda i mjesta Božjakovine, ali i širu okolicu. Cijeli južni kompleks bi se srušio i ponovno izgradio u drugačijem obliku, tako da bi skupa sa zgradom dozidanom na lijevo krilo

činio jednu cjelinu. Tada bi objekt bio proširen na 15 metara, dok bi dužina ostala ista, oko 25 metara. Na taj način otvorio bi se ulaz u dvorište gospodarskog kompleksa sa zapadne strane. Muzej bi imao i jedan kat i prostrani tavanski prostor, tako da bi visina muzeja bila oko 14 metara. Ponovnom gradnjom ovog objekta izgradio bi se i podrumski prostor koji bi bio istih dimenzija kao i zgrada, 15x25 metara. Ulaz u muzej bio bi sa južne strane (prema dvorcu) smješten uz lijevi (istočni) kraj. Muzej bi bio uređen na sljedeći način:

1. Podrum bi bio uređen kao muzejski depo (čuvaonica) uređen po svim normama da bi se u njemu čuvali predmeti iz zbirki.

2. Prizemlje muzeja imalo bi predvorje veličine 10x6 metara i visine 4 metara. U prizemlju bi se nalazio pult za prodaju karata, suvenirnica, stepenice i lift. Desni dio prizemlja bio bi uređen kao stalni postav. Stalni postav obuhvatio bi kronološkim redoslijedom povijest Božjakovine, od antike do današnjih dana, sa pojedinim predmetima iz tih razdoblja. Uz svaki predmet nalazili bi se njegovi podaci, zatim povijesni podaci o Božjakovini u razdoblju iz kojeg dolazi predmet i prikazale bi se zanimljive priče kojim bi se dočarala bogata povijest Božjakovine.

3. Prvi kat bio bi istih dimenzija kao i prizemlje i uređen kao prostor za izlaganje povremenih izložbi.

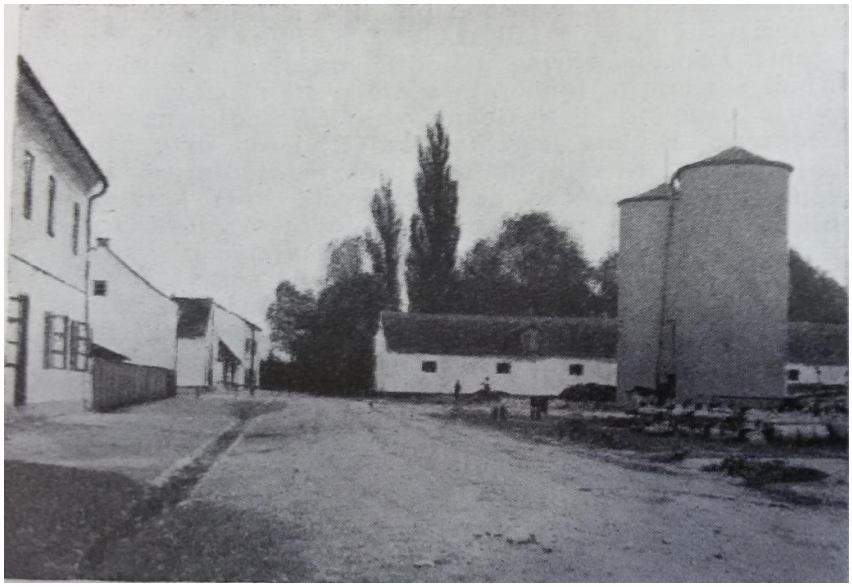
4. Potkrovlje bi bilo istih dimenzija osim visine koja bi u središnjem dijelu bila 5 metara zbog kosine krova. Potkrovlje bi se uredilo kao velika konferencijska dvorana u kojoj bi se održavala razna predavanja.

Slika 33. Crnom linijom označen je južni dio kompleksa, dio označen plavom linijom se ruši, dio označen crvenom linijom bio bi muzej

Silosi

U gospodarskom dvorištu nalaze se dva vrlo stara silosa. Silosi se ne bi rušili već bi se konsolidirali i konzervirali. Na taj način, silosi bi bili svojevrsni spomenik Božjakovečkog dobra i njegove slavne gospodarske tradicije.

Slika 34. Gospodarsko dvorište i silosi[127]

4.4. Objekti za rušenje

Motel

Zgrada nekadašnjeg motela nalazi se u središnjem dijelu perivoja, odmah do stabla sekvoje. Iz razloga što je zgrada zapaljena i u derutnom stanju, potrebno ju je ukloniti da bi perivoj dobio na prozračnosti. Također uklonilo bi se i nekadašnje dječje igralište pored motela.

Nadstrešnica koja spaja zgradu menze i stambeni objekt

Nadstrešnica koja spaja navedene objekte nema nikakvu namjenu i u derutnom je stanju. Njenim rušenjem gospodarski prostor izgledao bi urednije i prozračnije.

[127] Slika preuzeta iz knjige *''Hrvatska enciklopedija Boja – Cleveland''* Zagreb: Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije 1942.

Kompleks farme

Kompleks farme u derutnom je stanju i ne bi se isplatilo ulagati u njega. Rušenjem bi se dobio veliki i prozračni prostor.

4.5. Revitalizacija i obnova perivoja i ostalih zelenih površina

Perivoj

Draškovićev perivoj ostao bi u istim dimenzijama. Kao što je već spomenuto, srušio bi se motel i dvije kuće na čijem mjestu bi se preselila drvena posavska kuća. Od stabala u perivoju, srušila bi se ona koja su oštećena i bolesna. Formirale bi se staze u perivoju uz koje bi se posadile još poneke vrste stabala (domaće i egzotične vrste) i uz stabala pored staze postavile bi se info table sa informacijama o pojedinoj vrsti stabla i na taj način bi se dobile tzv. „poučne staze“. U perivoju bi se uredilo i jezero, i to na mjestu gdje se nalazi jarak koji je bio predviđen za bazen. Uz glavne putove koji prolaze kroz perivoj i kojima se prilazi dvorcu i gospodarskom kompleksu, posadili bi se drvoredi jablana (jablani su se i nekada nalazili uz navedene putove). Uz put koji prilazi dvorcu sa zapadne strane, postavile bi se biste znamenitih i zaslužnih osoba iz Božjakovečke povijesti, kao na primjer Petru Zrinskom, članovima obitelji Drašković, Faniki Haiman[128], Slavku Kolaru, Velimiru Trnskom[129] i ostalima.

[128] Haiman, Fanika – „Hrvatska glumica i pjevačica (Božjakovina, 27. VII. 1871 – Zagreb, 10. IV. 1930). Školovala se u Zagrebu i Beču. Debitirala u zagrebačkome HNK-u 1897. kao Filipjevna (P. I. Čajkovski, Evgenij Onjegin). Vrlo popularna, istaknula se u komičnim ulogama te nastupala u opereti.“ – Hrvatska enciklopedija (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24092, posjećeno 12.05.2019.)

[129] Trnski, Velimir - „rođen je 1947. godine u naselju Donja Velika u Podravini. Studirao je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, koju je završio 1971. Do odlaska na postdiplomski studij živio je u Božjakovini, kasnije je živio u Zagrebu, Amsterdamu, New Yorku i Haagu, a od 1985. živi i radi u Parizu. Samostalno je izlagao na 107 izložbi u zemlji i inozemstvu (Antili, Austrija, Belgija, Crna Gora, Francuska, Hrvatska, Nizozemska, Njemačka, SAD, Slovenija, Srbija, SAD i Švicarska).“ – Galerija Divila (http://galerijadivila.hr/velimir-trnski-hr-hr/, posjećeno 12.05.2019.)

Slika 35. Perivoj

Zelena površina južno od dvorca

Na ovoj površini trenutno se nalazi kompleks farme za kojeg je spomenuto da bi se porušio. Cijela površina je uglavnom zarasla i potrebno ju je u potpunosti iskrčiti. Od stabala koja se nalaze na ovoj površini sačuvali bi se jablani (i na ponekim mjestima posadili novi) koji se nalaze uz rub površine, uz lokalnu cestu Andrilovec – Dugo Selo. Također, sačuvao bi se i drvored gledičija (trnovac) koji se nalazi uz stazu koja vodi od dvorca do kompleksa farme. Manji dio površine veličine 30x30 metara, koji se nalazi odmah do južne strane dvorca, uredio bi se kao cvjetnjak. U njemu bi se posadile mnogobrojne vrste cvijeća i uredio ružičnjak. Kroz cvjetnjak bi prolazile staze i uz određenu vrstu cvijeća također bi se nalazile info table sa informacijama o njima. Na ostatku površine bi se na pojedinim mjestima posadili manji šumarci hrastova, dok bi neke površine bile samo livade sa pokojim stablom. Uredile bi se i staze koje bi prolazile kroz ostatak površine, po uzoru na staze u gradskim parkovima, a postavile bi se i klupe.

Slika 36. Drvored gledičija (Gleditsia triacanthos) Slika 37. Površina južno od dvorca

Zelena površina na najistočnijem dijelu posjeda

Ova površina podijelila bi se na dva djela. Jedan dio bio bi ograđen i služio bi za ispašu konja i jahanje. Drugi dio služio bi za ispašu ostalih životinja.

Slika 38. Površina na najistočnijem dijelu posjeda

Zelena površina istočno od menze i stambenog objekta

Na ovome mjestu nalazi se srednjovjekovni arheološki lokalitet, tu se nekada nalazio drveni kaštel. Ova površina bi imala istu namjenu kao i dosada, bila bi uredno pokošena livada. Namjena ove površine eventualno bi se promijenila nakon arheološkog iskopavanja.

Slika 39. Površina istočno od menze i stambenog objekta

Zelena površina sjeverno od gospodarskog kompleksa

Na ovoj površini nalazi se drvored trešanja i livada gdje se nekada nalazila kapelica sv. Ivana Nepomuka (srušena 1962. godine). Ova površina ostala bi ista, možda bi se eventualno moglo izvršiti arheološko istraživanje i možda pronaći temelje kapelice. Također, možda bi se moglo i rekonstruirati kapelicu, ako bi se našli detaljniji podaci o nekadašnjem izgledu kapelice.

Slika 40. Površina sjeverno od gospodarskog kompleksa

Zelena površina sjeverno od dvorca

Ova površina udaljena je nekoliko metara od dvorca i sastoji se od šumarka i partera[130] sa posušenom šimširovom živicom koja je nekada imala estetsku namjeru a ujedno služila i kao kružni tok za lakši izlazak vozila iz dvorišta. Šumarak bi ostao, a parter bi se obnovio sa otpornijom živicom i ružama.

Slika 41. Površina sjeverno od dvorca

[130] Parter – *„(njemački Parterre < francuski parterre, od par terre: pri zemlji, na tlu). Dio parka oblikovan plošno od cvjetnih lijeha, tratina, grmova, bazena. Pravilno raspoređene partere imaju parkovi europskih dvoraca u XVII–XVIII. st.“* - Hrvatska enciklopedija (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46807, posjećeno 12.05.2019.)

Nasip na desnoj strani rječice Zeline

Na nasipu Zeline uredila bi se šetnica za posjetitelje i ponovno bi se izgradio drveni most[131] koji se nalazio na mjestu današnjeg željeznog pješačkog mosta.

Slika 42. Željezni pješački most na mjestu nekadašnjeg drvenog mosta

[131] Po riječima svjedoka, drveni most srušen je 1970-ih godina tijekom preuređivanja toka rječice Zeline. Most je nekada bio dio državne ceste Zagreb-Beograd a kasnije služio za prelazak poljoprivrednih vozila nekadašnjeg Agrokombinata.

5. Zaključak

Projekt obnove i revitalizacije dvorca, perivoja i ostalih objekata u Božjakovini zahtjeva mnogo znanja i vještine. Rad je zato započet sa osnovnim problemima, a to je vandalizam koji je vrlo česta pojava i koji nije zaobišao niti Božjakovinu. Da bi se riješila materijalna šteta koja je nastala vandalizmom i nemarom, potrebno je upoznati i istražiti dvije najvažnije grane za spas kulturnih spomenika, a to su restauracija i konzervacija. Upoznavanjem uzročnika vandalizma, materijalnih šteta i pristupa pri obnovi kulturnih spomenika, dobiva se potrebno znanje i može se započeti sa kompletnom obnovom i revitalizacijom. Za obnovu i revitalizaciju svih objekata na Božjakovečkom posjedu, potrebno je krenuti od jednog primjera na kojemu bi se proces obnove i revitalizacije detaljno prikazao. Tim pristupom dobili smo kvalitetno rješenje koje će u nekim segmentima poslužiti i za ostale objekte. Zato je za prvi primjer obnove i revitalizacije uzet Draškovićev dvorac, kao najznačajniji objekt u Božjakovečkom posjedu. Perivoj i ostale zelene površine zahtijevaju puno posla, od krčenja zapuštenih parcela, rušenja bolesnih i oštećenih stabala pa do orezivanja onih koja su zdrava. Međutim, trud oko obnove i revitalizacije objekata i zelenih površina pada u vodu ako se ne osmisli održivi razvoj. Održivi razvoj u ovom slučaju izveden je na logičan način; osmišljena je gospodarska škola u kojoj bi se učilo o vrtlarstvu, cvjećarstvu i poljoprivredi i čiji bi učenici sa kvalitetno stečenim znanjima odrađivali praktičnu nastavu na Božjakovečkom posjedu i time ujedno održavali posjed. Na taj način spojilo bi se ugodno s korisnim, smanjio bi se trošak održavanja, a ujedno bi učenici stekli potrebno znanje. Za održavanje objekata osmišljen je plan revitalizacije koji svakom objektu daje svoju funkciju. Tako je primjerice dvorac dobio funkciju hotela baštine, koji ima četiri sobe i jedan apartman, a također i restoran. Dvorcu je na taj način pokriven dio troškova sa novcem koji bi dobio od gostiju hotela, ali i posjetitelja restorana.

U konačnici, cilj ovoga rada, revitalizacije i obnove dvorca i perivoja Drašković u Božjakovini, je prikazati način kako se može vratiti nekadašnji sjaj Božjakovini. Božjakovina je zaslužila da ponovno bude ponos ovoga kraja i da ponovno, po riječima austrijskog pisca Josefa Friedricha Perkoniga,[132] *"iz rieči Božjakovina odzvanja hrvatska zemlja".*[133]

[132] Josef Friedrich Perkonig – *„Austrijski književnik i filmski producent. rođen je 3. kolovoza 1890. godine u Ferlachu, a umro je u Klagenfurtu 8. veljače 1959. godine.“ Dojmove o Božjakovini zapisao je u članku „Božjakovina“ izdanom u novinama „Berliner Börsen-Zeitung“* - Topić, Predrag, Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2. Str. 210.

[133] Topić, Predrag, *Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2*. Str. 211.

6. Literatura

1. Adamček, Josip, Povijest vlastelinstva Božjakovina i okolice. Zagreb: Kajkavsko spravišče, 1981.
2. Agronomski glasnik: Glasilo Hrvatskog agronomskog društva, Perspektivne mogućnosti za povećanje mliječne proizvodnje na dobrima. Zagreb: Hrvatsko agronomsko društvo, svezak 5, 1957.
3. Benčić, Branka, Tihana Puc, Višnja Kisić, András J. Riedlmayer i Helen Walasek,

   Spomenici na nišanu – zatiranje povijesti i sjećanja. Pula: SENSE – Centar za tranzicijsku pravdu, 2017.
4. Buturac, Josip, Božjakovina – Brckovljani 1209 – 1980. Zagreb: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1981.
5. De Feller, François-Xavier, Itinéraire, ou voyages de Mr. l'abbé Defeller en diverses parties de l'Europe, Tome premier.

   Paris: Chez Auguste Delalain, Liege: Chez Fr. Lemarie Imprimeur-libraire, 1820.
6. Demandt, Alexander, Vandalizam – nasilje nad kulturom. Zagreb: Antibarbarus, 2008.
7. Dobronić, Lelja, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1983.
8. Đurić, Tomislav, Dragutin Feletar, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske. Čakovec: Tribina – "Zrinski", 1991.
9. Enciklopedija likovne umjetnosti svezak 4. Zagreb: jugoslavenski leksikografski zavod, 1964.
10. Ekonomska i ekohistorija, časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Zagreb-Samobor: Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju; Meridijani, volumen 3, broj 3, 2007. str. 234.
11. Feldbauer, Božo, Leksikon naselja Hrvatske. Sv. 1, (A-LJ). Zagreb: Mozaik knjiga, 2004.
12. Gamboni, Dario, Destruction of art – Iconoclasm and Vandalism since the French Revolution. London: Reaktion Books Ltd., 2007.
13. Jokilehto, Jukka, A History of Architectural Conservation. Oxford: Butterworth Heinemann, 2002.

14. Jurčić, Ivana, Sjaj i bijeda perivoja u Božjakovini. "Kaj" – časopis za kulturu Zagreb, br. 3-4. 1998.

15. "Kaj" – časopis za kulturu, Po dragome kraju Dugoselsko područje. Zagreb: Zadružna štampa – OOUR knjigotisak, broj 4., 1981.

16. Klaić, Željko, Rječnik stranih riječi – tuđice i posuđenice. Zagreb: Matica hrvatska, 1981.

17. Maixner, Rudolf, Francusko-hrvatski, hrvatsko-francuski rječnik. Zagreb: Nediljko Dominović, 2007.

18. Marasović, Tomislav, Zaštita graditeljskog nasljeđa. Čakovec: Zrinski, 1983. godina.

19. Maruševski, Olga, Iz zagrebačke spomeničke baštine. Zagreb: Matica hrvatska, 2006.

20. Mathews F. Thomas, Byzantium from antiquity to the renaissance, New York: Harry N. Abrams Inc. 1998.

21. Obad Šćitaroci, Mladen, Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja. Zagreb: Školska knjiga, 1993.

22. Perić, Ivo, Vladko Maček – politički portreti. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.

23. Roksandić, Drago, Damir Agičić, Spomenica Josipa Adamčeka. Zagreb: FF press Filozofski fakultet Sveučilišta, 2009.

24. Sanković Simčić, Vjekoslava, Revitalizacija graditeljske baštine, Integracija staro–novo. Sarajevo: NNP Naša riječ d.o.o. 2000.

25. Simović, Veselin, Leksikon građevinarstva. Zagreb: MASMEDIA, 2002.

26. Spuybroek, Lars, The Sympathy of Things: Ruskin and the Ecology of Design. London: Bloomsbury Publishing, 2016.

27. Topić, Predrag, Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2. Dugo Selo: Gradska knjižnica, 2015.

28. Zimbardo, G. Philip, A social – psychological analysis of vandalism: making sense of senseless violence. Springfield: National Technical Information Service, 1970.

Internetski izvori:

29. Agroklub – Holštajn-frizijska pasmina

    https://www.agroklub.com/baza-stocarstva/govedarstvo/holstajn-frizijska-pasmina-7/,

30. Božjakovina d.d. – Povijest

    https://www.bozjakovina.hr/o-nama/povijest

31. Časopis Građevinar – Obnova dvorca Eltz u Vukovaru

    http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE6420123RUBRIKE1Gradiliste.pdf

32. Hrčak-Srce - Socijalna ekologija : časopis za ekološku misao i sociologijska

    istraživanja okoline, Vol. 10 No. 4, 2001.

    Koncept održivog razvoja u zaštiti kulturne baštine, Ivo Maroević

    https://hrcak.srce.hr/141328?lang=hr

33. Hrvatska enciklopedija – Bartol Felbinger

    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19167

    Hrvatska enciklopedija - Durchánek, Vítězslav

    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16676

    Hrvatska enciklopedija – Fanika Haiman

    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24092

    Hrvatska enciklopedija – Parter

    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46807

    Hrvatska enciklopedija – Sankiloti
    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=54443

    Hrvatska enciklopedija – Venecija
    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64239

    Hrvatska enciklopedija – Viollet-le-Duc, Eugène Emmanuel
    http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64755

34. Hrvatska komora arhitekata –

    Voltex bentonitna membrana za podzemne hidroizolacije

    https://www.arhitekti-hka.hr/files/file/pdf/baza-proizvoda/dracomerx/Brosura_Voltex.pdf

35. Hrvatski leksikon – Kaštel

https://www.hrleksikon.info/definicija/kastel-1.html

36. ICCROM – History

https://www.iccrom.org/about/overview/history

37. Knauf Insulation – Kontaktna fasada

https://www.knaufinsulation.rs/kontaktna-fasada

38. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Nepokretna kulturna baština
https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – Projekt Ilok – Vukovar – Vučedol,

Istraživanje – obnova- revitalizacija
https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//62-02.pdf

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske – UNESCO

https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642

39. Ministarstvo pravosuđa i Državne geodetske uprave Republike Hrvatske – Zajednički informacijski sustav zemljišnih knjiga i katastra – javna aplikacija
https://oss.uredjenazemlja.hr/public/index.jsp

40. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske – Pravilnik o razvrstavanju, kategorizaciji i posebnim standardima ugostiteljskih objekata iz skupine Hoteli

https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2016_06_56_1451.html

41. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske – Održivi razvoj
(http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/

42. New Advent – Catholic Encyclopedia - François-Xavier de Feller
http://www.newadvent.org/cathen/06034a.htm

43. OpenStreetMap
https://www.openstreetmap.org/relation/395881/history#map=14/45.8275/16.2898

44. Proleksis enciklopedija – Štukatura

http://proleksis.lzmk.hr/3289/

45. The Guardian - Destruction of Palmyra temple
https://www.theguardian.com/world/2015/aug/25/islamic-state-images-destruction-palmyra-temple-baal-shamin-isis

46. Trumbić, Tea - Grafiti (20. i 21. st.) – različiti aspekti u konzervatorsko-restauratorskom postupku

http://www.konferencija-restauracija.com/images/stories/Predavanja/2012/trumbic.pdf

47. Turistička zajednica grada Osijeka - Povratak vitezova na utvrdu Koroďvar

https://www.tzosijek.hr/stranica.php?id=425

48. UNESCO - Destruction of Palmyra's ancient temple of Baalshamin, Syria

https://whc.unesco.org/en/news/1339/

UNESCO - Destruction of the Monastery of Deir Mar Elia / St Elijah's in Mosul (Iraq)
http://www.unesco.org/new/en/member-states/single-view/news/unesco_director_general_expresses_concerns_after_the_destruc/

7. Slike

1. Slike pod brojem 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 28 i 29, fotografirao Marko Šegović 14. 04. 2019.

2. Slike pod brojem 3, 30, 32, 33, 35, 38, 39, 40 i 41, preuzete su sa stranice "Geoportal" https://geoportal.dgu.hr/

3. Katastarski plan na slici 14 i 16 preuzet je sa stranice "Mapire.eu"

https://mapire.eu/en/

4. Slika pod brojem 5 preuzeta je sa stranice "Digitalni repozitorij Muzeja za umjetnost i obrt"

http://athena.muo.hr/?object=detail&id=35591

5. Slika pod brojem 13 preuzeta je sa stranice "Jutarnji list" - Nezirović, Vanja, Čari života u dvorcu. 07.05.2017.

https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ivica-todoric-djecak-iz-dvorca-danas-zivi-u-kulmerovim-dvorima-ali-i-kao-mali-je-bivsi-sef-agrokora-zivio-u-jednom-dvorcu/6014896/

6. Slika pod brojem 15 preuzeta je sa stranice "Kolekcionar.net"

https://www.kolekcionar.net/articles.php?id=210450

7. Slika pod brojem 25 preuzeta je iz knjige "Fragmenti iz povijesti područja općine Brckovljani 2." (Topić, Predrag - Dugo Selo: Gradska knjižnica, 2015.)

8. Slika pod brojem 26 preuzeta je iz "Enciklopedija Jugoslavije 2 Bosna – Dio" Zagreb: Izdanje i naklada leksikografskog zavoda FNRJ 1956.

9. Slika pod brojem 31 preuzeta je sa stranice "Općina Brckovljani" - Planovi uređenja Općine Brckovljani, građevinska područja 4_8

http://www.brckovljani.hr/defaultcont.asp?id=15&n=2

10. Slika pod brojem 34 preuzeta je iz "Hrvatska enciklopedija Boja – Cleveland" Zagreb: Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije 1942.